

Dr. Bárczi Zoltán EU közösségi jog alapítvány pályázata

**A parlamentalizálódás modellje a Lisszaboni
Szerződés tükrében**

Írta: Tózsér Tamás János

**Budapest
2011.**

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	5
1.1. A parlamentalizálódás fogalma és modellje	5
2. A DEMOKRÁCIA ELVE: A PARLAMENTALIZÁLÓDÁS PILLÉRE	7
2.1. Konszenzus a sokszínűségben	7
2.2. A demokratikus működés elemei	9
2.2.1. A képviseleti demokrácia	10
2.2.2. Résztvételi demokrácia, avagy a demokrácia új vívmányai	12
3. AZ EURÓPAI PARLAMENT HATÁSKÖREI: A PARLAMENTALIZÁLÓDÁS MAGJA	13
3.1. Az Európai Parlament funkciói	14
3.2. Funkciócsoportok	15
3.3. Jogalkotás	16
3.4. Választási funkció	18
3.5. Ellenőrzési funkció	20
3.6. Költségvetési funkció	22
3.7. Rendszerfejlesztési funkció	24
3.8. Kölcsönhatási funkció	25
4. EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK: A PARLAMENTALIZÁLÓDÁS ALAPJA	26
4.1. Választási rendszer: kezdeti nehézségektől a fokozatos harmonizáció felé	27
4.2. Az Európai Parlament összetétele a Lisszaboni Szerződés alapján	30
4.3. Az európai parlamenti választójog	32
5. ÖSSZEGZŐ MEGÁLLAPÍTÁSOK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK	34
6. IRODALOMJEGYZÉK	37
6.1. Szakirodalom	37
6.2. Egyéb irodalom	42
6.3. Jogszabályok jegyzéke	42

6.4. Alkotmánybírósági határozatok jegyzéke	43
6.5. Weboldalak	43

Mottó:

**„Stabil intézmények jelentik a legbecsesebb örökséget a jövő
nemzedékek számára.”**

(Jean Monnet)

1. Bevezetés

A 2007 végén az Európai Unió (EU) tagállamainak állam- és kormányfői által aláírt Lisszaboni Szerződés (Szerződés) egy óriási mérföldkő az Unió történetében. A Szerződés egy majd tízéves reformfolyamatot zárt le, amely sikeresnek mondható, annak ellenére, hogy az Európai Alkotmányt¹ Franciaország és Hollandia elutasította. A Reformszerződés nemcsak a körülötte megjelenő jogi és politikai viták miatt érdekes, hanem azért is, mert egy megújult Európai Uniót és egy új időszakot jelent. A tudományos elemzések Európa szerete megegyeznek abban,² hogy a reformfolyamat nyertese az Európai Parlament lett.³ Ugyanakkor a gyakorlatban csak most kezd kirajzolódni, hogy hogyan működik a testület a Lisszaboni Szerződés után.

1.1. A parlamentalizálódás fogalma és modellje

Mindig is érdekelt az Európai Parlament története, a harc a politikai hatalomért, döntésekben való részvételért, jogalkotási kompetenciáért, és az a folyamat, ahogy a Közgyűlésből Parlament lett. Így gyakran találkoztam azzal a problémával, hogy az Európai Parlamentet érintő változások kiragadva, és pusztán jogi szövegek kicseréléseként kerültek bemutatásra. Hiányoltam mögülik az összefüggések bemutatását, a kölcsönhatások ábrázolását. Meglátásom szerint a Szerződésnek az Európai Parlamentet érintő változásai akkor lesznek igazán világosak, és jelentőségük akkor érthető meg, ha egy jogi, politikai és szociológiai folyamat eredményeként elemezzük őket. Természetesen ezen a ponton rögtön felmerül, hogy lehetséges-e valamilyen másik megközelítés, esetleg egy modell, amelynek segítségével a vázolt folyamatokat szemléletesebben lehetne elemezni.

E folyamat jobb érzékeltetése érdekében használok egy, a német szakirodalomban használt kifejezést, a parlamentalizálódást (Parlamentarisierung)⁴. Úgy gondolom, hogy a

¹Lásd bővebben: CALLIESS, Christian – RUFFERT, Matthias: *Verfassung der Europäischen Union. Kommentar der Grundlagenbestimmungen*. München: C.H. Beck, 2006.

²JACQUÉ, Jean Paul: *Der Vertrag von Lissabon – neues Gleichgewicht oder institutionelles Sammelsurium*. Integration, 2010. 2. szám 110.,

³WEBER, Albrecht (b): *Vom Verfassungsvertrag zum Vertrag von Lissabon*. EuZW, 2008. 1. szám, 9.

⁴Ez a szó szerepel a következő szerzőknél: WEBER, Albrecht: *Vom Verfassungsvertrag zum Vertrag von Lissabon*. EuZW, 2008. 1. szám, 10. KÖNIG, Doris: *Vorbereitung der Europäischen Union auf die Zukunft? - Notwendige Änderungen des Primärrechts nach der Nicht- Ratifizierung des Vertrags über eine Verfassung für*

parlamentalizálódás egy folyamat az Európai Unió parlamentáris kormányzati rendszere felé, ahol az uniós szintű demokratikus legitimáció növelése mellett az Európai Parlamentnek folyamatos szerep és hatásköri bővülése is bekövetkezik.⁵

A parlamentalizálódás fogalmát nagyon találónak tartom, mert ebben az összefüggésben gyakrabban használt statikus fogalmakkal szemben – mint a parlamentarizmus kialakulása, a parlamentarizmus kezdetei stb. – sokkal jobban kifejez egy, a múlt-jelen-jövő síkján mozgó folyamatot, valamint azt a köztes állapotot, amit a Lisszaboni Szerződés az Európai Parlament számára jelent.

A fogalom meghatározása már nagy előrelépést jelentett, de még mindig nem volt elég, hiszen hiányoztak azok az elemek, amelyek a fogalmat kitöltik, illetve amelyekkel az elemzés sikeresen elvégezhető. Az utóbbinál segítségemre volt Horváth által alkotott definíció, miszerint: „Az Európai Parlament – mint a Szerződések által létrehozott, és feladatokkal felruházott legitim, az állampolgárok által periodikusan ismétlődő választásokon közvetlenül választott testület, az együttdöntési, a hozzájárulási, valamint a költségvetési eljárásban játszott szerepe figyelembe vételével – parlamentnek tekinthető.”⁶ Ezen ismervek alapján a parlamentalizálódás modelljének alapját az európai parlamenti választások és a választójog jelentik. A modell pillére a demokrácia, míg magját a hatáskörök képezik. E modell mentén nemcsak a parlamentalizálódás folyamatát, hanem az egyes elemek kapcsolatát és szoros kölcsönhatását is fel lehet tárni. Mivel kiindulópontom az, hogy a testület parlamentnek tekinthető,⁷ ezért az intézmény vizsgálatakor használhatóak a parlamentekkel kapcsolatos fogalmak és kategorizálások. Ugyanakkor mindvégig szem előtt kell tartani a testület speciális jellegét, valamint azt, hogy az Unió nem állam⁸. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a parlamenti fejlődés az európai országokban – az a bizonyos állandó harc a mindenkori kormány és az országgyűlés között, ami a nyugati demokráciákat

Europa. EuR, 2009. Beiheft 2, 28. 1. SCHOLL, Bruno: *Wie tragfähig ist die neue institutionelle Architektur der Eu? Der Verfassungsentwurf des Konvents im Spiegel nationalstaatlicher Präferenzen*. Intergration, 2003. 3. szám, 211. ABROMEIT, Heidrun: *Institutionelle Herausforderungen einer Demokratisierung der EU*, <http://www.uni-leipzig.de>.

⁵A magyar szakirodalomban megtalálható az általam használt fogalom ellentét párja. A német professzor szerint: „azáltal, hogy a Tanács európai szinten a központi jogalkotó szerv, és számos kompetencia a nemzeti hatáskörből európai hatáskörbe került, anélkül, hogy az EP helyzete hasonló mértékben megerősödött volna, egyfajta jogalkotási »parlamenttelenítésnek« (Entparlamentarisierung) lehetünk tanúi”. CALLIESS, Christian: *Demokrácia az európai Állam- és Alkotmányszövetségben*. JK, 2007. november, 491.

⁶HORVÁTH, Zoltán: *Az Európai Parlament politikaalakító szerepe, az Európai Unió döntéshozatalán belül elfoglalt helye az együttdöntései eljárás vizsgálata alapján*. 2002. Budapest, 228.

⁷KUKORELLI István: *Merrefelé, Európa?* Európai Tükör, 2009. 7-8. szám 13., MOHAY, Ágoston: *A Matthews-ügy utóélete*. JK, 2008. 10. szám 490.

⁸„Az Európai Unió mint sajátos entitás” Lásd bővebben: HOFFMANN, Tamás – LATTMAN, Tamás: *Az állam a nemzetközi jog területén*. in: KARDOS, Gábor – LATTMAN, Tamás: *Nemzetközi jog*. Budapest: ELTE Eötvös kiadó, 2010. 115.

létrehozta – egy hosszú, több száz éves folyamat eredménye. Ha ez utóbbi ugyan rokon jegyeket is mutat, csak nagy nehézségek árán hasonlítható össze az Európai Unió fejlődésével.

Minden vizsgált részben öt kérdésre keresem a választ: Milyen volt a vizsgált terület a Lisszaboni Szerződés előtt (régi jog)? Miként változott meg a Szerződés alapján (új jog)? Mik lehetek a változás céljai és ezek milyen hatással vannak a parlamentalizálódásra? Valamint, hogy folytatódhat az élet a Lisszaboni Szerződés után (poszt-lisszaboni időszak)?

A kutatásom terjedelme nem terjed ki az EU szerepének meghatározására vagy az Unió teljes intézményi struktúrájának bemutatására. Emellett nem volt céлом az EU-ról átfogó integráció- és szervezetelméleti áttekintést adni.

2. A demokrácia elve: a parlamentalizálódás pillére

Évtizedeken keresztül az európai jogot a demokrácia elvével szemben jogállamiság elve határozta meg.⁹ Konszenzus alakult ki amellett, hogy Európai Közösségnek saját jogállami legitimitációra van szüksége.¹⁰ Ezzel párhuzamosan uralkodó volt az a nézet, hogy a szupranacionális hatalom gyakorlóinak jogilag nincs szüksége saját demokratikus legitimitációra. Éveken keresztül a demokrácia nem jogi (alap)elv, hanem csak egy politikai követelése volt az Európai Föderalistáknak.

2.1. Konszenzus a sokszínűségben

A 90-es évektől a jogállamisággal szemben a demokrácia elvének gyors fejlődése volt tapasztalható. Az Amszterdami Szerződés tett egy nagy lépést, és kötelezte az EU-t a demokrácia elvére, habár a fogalmat magát továbbra sem definiálta. Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy miért volt olyan nehéz 2007-ig az amúgy demokratikusan működő tagállamoknak a demokrácia fogalmának európai szinten történő definiálása? Mielőtt azonban

⁹VON BOGDANDY Armin: *Europäisches Verfassungsrecht, theoretische und dogmatische Grundzüge*. Berlin: Springer, 2009. 62.

¹⁰„A korunk hivatása egy európai jogállam alkotása” olvashatjuk Joseph H. Kaisertől. *Vö. Bewahrung und Veränderung demokratischer und rechtsstaatlicher Verfassungsstruktur in den internationalen Gemeinschaften*. VVDStRL 23, 1966, 1.

azt gondolnánk, hogy olyan egyszerű lenne egy komplex fogalomnak a sokszínű európai jogi kultúrában történő meghatározása, érdemes egy kicsit megállni és megvizsgálni, hogy milyen sokoldalú fogalommal van dolgunk.¹¹

Amíg Németországban az államhatalmat a legitimációs láncolaton keresztül a népig visszavezető demokrácia felfogás uralkodik,¹² addig Franciaországban a „démokratie” fogalom a köztársasággal (és az azzal kapcsolatban álló értékekkel, mint liberté, égalité, fraternité) együtt, mint politikai jelszó a demokratikus politikai kultúra legfontosabb elemei lettek. Hasonlóképpen a jogállamiság (état de droit) tartalmát gyakran az állam, demokrácia vagy a köztársaság szavak fedik le.¹³ További nagy különbség, hogy míg francia demokráciához a népszavazás intézménye szorosan hozzá tartozik, addig Németországban a mai napig egy tartózkodó felfogás az uralkodó.¹⁴ Lengyelországban¹⁵ és Magyarországon¹⁶ megint másképp alakul a fogalom magyarázata. A demokrácia itt szorosabb kapcsolatban áll a jogállamisággal és az alapjogok védelmével, valamint a nép, mint az államhatalom gyakorlója jelenik meg. Ez a nagyon heterogén kép valószínűleg azzal magyarázható, hogy az EU joga, ill. alapelvei nem az európai jogi kultúra, hanem az európai jogi kultúrák terméke.¹⁷

A Szerződés ebből a szempontból egy óriási lépést tett azzal,¹⁸ hogy saját címet tartalmaz a demokráciáról,¹⁹ amelyben egy komplex és koherens, az Unióra jellemző demokrácia fogalmat alkot. Az EU demokráciájának alapja a polgárok közötti egyenlőség, amit a szerződés különösen az Unió szerveivel és hivatalaival szemben hangsúlyoz. A polgárok közötti egyenlőség elvének kicsit patetikus használata,²⁰ amelynek történeti gyökerei a régi republikánus egyenlőségre vezethetők vissza,²¹ nem véletlen. A jogalkotó az egyenlőség elvével próbálja a sokszínű tagállami demokrácia felfogásokból a legalapvetőbbet kiemelni és „közös nevezőként” az EU szintjén alkalmazni. Az elv fontossága különösen az

¹¹LÁNCOS, Petra: *Európa népe vagy népek Európája? Demos-vita az európai demokrácia tükrében*. IAS, 2005. 1. szám, 175.

¹²KILÉNYI, Géza (b): *Összehasonlító alkotmányjog, Az államszervezet*. Budapest: Rejtjel, 2008., 10.

¹³WEBER, Albrecht (a): *Europäischer Verfassungsvertrag und partizipative Demokratie*, in: IPSEN, Jörn – STÜER Bernhard: *Europa im Wandel, Festschrift für Hans-Werner Rengeling*, Köln: Carl Heymanns, 2008. 666.

¹⁴SCHMIDT, Helmut: *Außer Dienst*. München: Siedler, 2008. 122.

¹⁵WEBER (2008a) i.m. 667.; Lengyel Alkotmány: 4. cikk (1) és (2) bekezdések.

¹⁶143/2010. (VII. 14.) AB határozat, 9.

¹⁷VARGA, Csaba: *Kultúra és kultúrák az Európai Unióban*. JK, 2009. 3. szám, 97.

¹⁸EUSz. 10. cikk.

¹⁹EUSz. II. cím.

²⁰EUSz. 9. cikk.

²¹VON BOGDANDY i.m. 63.

uniós polgárság²² intézményéhez kapcsolva érhető meg igazán, amelynek jelentőségét a szerződés jobban is kifejezhette volna.

Hosszas politikai viták után, a kis- és közepes tagállamoknak köszönhetően a Szerződésbe bekerült a tagállamok szerződések előtti egyenlőségének az elve.²³ Habár a két új elv nem keletkeztet új jogokat, de mint jogi alapelvek biztosan felhasználásra kerülnek.²⁴ A Szerződés szerint a demokrácia európai magjához hozzátartozik rendszeresen megtartandó választások, állami szervek jogilag biztosított felelőssége, az intézményi egyensúly, képviseleti demokrácia, ami közvetlen elemekkel (polgári kezdeményezés) egészül ki. További megegyezés lehetséges abban, hogy valamifajta jogállami és emberi jogi szempontok is az EU demokrácia fogalmának része.²⁵

2.2. A demokratikus működés elemei

A parlamentalizálódás vizsgálata szempontjából elengedhetetlen fontossága van annak, hogy mekkora és milyen a demokratikus legitimitációja az EP-nek. Elfogadom Calliess véleményét, miszerint, minél több kompetencia kerül át az EU-hoz, annál inkább szükséges, hogy az EP, mint az európai polgárok által közvetlenül választott testület, az európai szinten érvényes demokrácia követelményeinek feleljen meg.²⁶ Azaz a demokratikus legitimitáció mértékének összhangban kell lennie az EP hatásköreinek fejlődésével.

Voltaképpen ennek megvalósulása történt az EP közvetlen választásának bevezetésével. Kezdetben nem volt fontos közvetlen formában a tagállamok állampolgárai által legitimitált Parlament megléte.²⁷ Mindazonáltal az európai integráció 1979-re olyan szakaszba ért, hogy szükség volt a legitimitációs láncon keresztül közvetlenül legitimitált Parlamentre.²⁸ Ezután a választások az EP számára elengedhetetlen hivatkozási alapként

²²EUSz. 9. cikk és EUMSz. 20. cikk.

²³EUSz. 4. cikk (2) bek.

²⁴HORVÁTH, Zoltán – ÓDOR Bálint: *Az Európai Unió szerződéses reformja - Az Unió Lisszabon után.* Budapest: HVG-ORAC, 2008. 98.

²⁵WEBER (2008a) i.m. 666.

²⁶CALLIESS i.m. 488.

²⁷BRUNN, Gerhard: *Das Europäische Parlament auf dem Weg zur ersten Direktwahl 1979.* in KNIPPING, Franz/SCHÖNWALD, Matthias: *Aufbruch zum Europa der zweiten Generation. Die europäische Einigung 1969-1984.* Trier: Europäische und Internationale Studien 3,2004. 50.

²⁸MITTAG Jürgen – HÜLSKEN Claudia (b): *Von Sekundärwahlen zu europäisierten Wahlen? 30 Jahre Direktwahlen zum Europäischen Parlament.* Integration, 2009. 2. szám, 105.

szolgáltak a további hatáskörbővítéshez.²⁹ Egyfelől az EU feladatköreinek és döntéshozatali hatásköreinek felduzzasztásával nem mindig tudtak az uniós demokratikus eljárási formák lépést tartani, másfelől azonban éppen a Szerződés mutatja, hogy lehetséges egy egyensúlyi állapot elérése.

Az Unió klasszikus legitimációs modellje föderális elképzeléseken alapuló kétkamarás országgyűlésre vezethető vissza, amelynek még az európai integráció korai szakaszában volt nagy jelentősége. Az elmélet egyik alapját egy vizionált európai nép jelenti, amelynek képviselőit az egységes és egyenlő választójog alapján az EP látja el. A második kamarában a tagállamok képviselői foglalnak helyet, akik egyenlő jogúként vesznek részt a jogalkotásban.³⁰ Mivel az EU felépítése a föderatív államtól távol van, ez az elmélet máig nem tudott ilyen formában megvalósulni.

2.2.1. A képviseleti demokrácia

Először szerepel egy alapszerződésben a képviseleti demokrácia elve,³¹ amelyet a Szerződés az uniós polgár fogalmával kapcsol össze. A jogalkotó ezzel a lépéssel nem csak a régi jog szerint is már használt fogalmat írja újra, hanem az ún. individualizált demokrácia modellt³² az Unió egyik alappillérvé emeli.³³ Ez az elmélet a demokratikus hatalom legitimációjának alapját nem az európai vizionált népben vagy európai népekben, hanem az európai polgárságban látja.³⁴ Ennek megfelelően a régi jog szerint használt nép³⁵ kifejezés eltűnik a Szerződésből és helyébe az uniós polgárság lép. A Szerződés kidolgozói ezzel a lépéssel egyszerre kezelték az uniós demokrácia problémakörének gyökerét,³⁶ és erősítették az EU közvetlen legitimációs vonalát.³⁷

²⁹HORVÁTH (2002) i.m. 42.

³⁰WEBER, Albrecht (c): *Zur künftigen Verfassung der Europäische Gemeinschaft*, JZ, 1993. 7. szám, 329.

³¹EUSz. 10. cikk (1) bek.

³²WEBER (2008a) i.m. 664.

³³WEBER (2008b) i.m. 7.

³⁴PETERS, Anne: *Elemente einer Theorie der Verfassung Europas*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001. 632.; LÁNCOS i.m. 175.

³⁵„Az Európai Parlament, amely a Közösségben egyesült államok népeinek képviselőiből...” Európai Közösséget Létrehozó Szerződés 189. cikk.

³⁶LÁNCOS i.m. 174.

³⁷STREINZ, Rudolf – OHLER, Christoph – HERRMANN, Christoph: *Der Vertrag von Lissabon zur Reform der EU, Einführung mit Synopse*. München: C.H. Beck, 2010. 63.

A Szerződés a kettős legitimációs modellben egyértelműen kifejezésre juttatja a polgárok és az államok unióját,³⁸ mely szerint az Európai Parlament (egyik pillér) egyrészt az Unió polgárainak képviselőiből áll,³⁹ másrészt a nemzeti kormányokon keresztül a Tanácsba (másik pillér) delegált „miniszteri szintű képviselő”⁴⁰ a tagállamok lakosságának képviseletéért felel. Ez az egymást kiegészítő felépítés jól kiolvasható a minősített többségi szavazás rendszerében, miszerint egy döntés csak akkor tekinthető elfogadottnak, ha a tagállamok legalább 55 százaléka, és a mögöttük álló uniós népesség legalább 65 százaléka támogatja.

A képviseleti demokrácia egy sajátos bizalmi viszonyként is felfogható.⁴¹ Ahhoz, hogy ez a bizalmi viszony kialakuljon, előfeltételként szükség van a nyilvánosság elvére.⁴² Ez az elv teszi⁴³ lehetővé, hogy a polgárok a jogalkotói akaratot megismerjék,⁴⁴ és ezáltal közelebb érezzék magukhoz az EP-t⁴⁵. A Szerződés szemben korábbi alapszerződésekkel ennek a célkitűzésnek a megerősítését hangsúlyozza azzal, hogy ezt az elvet a demokráciáról szóló részben külön is kiemeli.⁴⁶ Az átláthatóságot erősítő fontos részelem, a hivatalos dokumentumokhoz való hozzáférés joga, amelyet a Szerződés a célok deklarálásával rögzített.⁴⁷ Ezt a célt szolgálja egy másik a jogi aktusok indoklásának kötelezettsége,⁴⁸ amelyet kezdetben jogállami szempontból értékelték nagyra,⁴⁹ mára azonban egy hasznos politikai kontrollá vált.⁵⁰

³⁸EUSz. 10. cikk (2) bek.

³⁹EUSz. 14. cikk (2) bek.

⁴⁰EUSz. 16. cikk (2) bek.

⁴¹HEGEWALD, Ulrike – SCHMITT, Lars: *Die Deutschen vor der Europawahl 2009*. APuZ, 2009. 23-24. szám, 11.

⁴²KOMANOVICS, Adrienne: *A nyilvánosság követelménye az Európai Unióban I*. ET, 2007. 12. szám, 43.

⁴³EUMSz. 15. cikk (2) bek.

⁴⁴VON BOGDANDY i.m. 67.

⁴⁵SZÚCS, Tamás – KENDE, Tamás – DUNAY, Pál – NAGY, Boldizsár – KARDOS, Gábor – JENEY, Petra: *Az Európai Unió felépítése és működése*. in: KENDE, Tamás – SZÚCS, Tamás: *Európai közjog és politika*. Budapest: Osiris, 2005. 156., KOMANOVICS i.m. 42.

⁴⁶EUSz. 10. cikk (3) bek.

⁴⁷EUMSz. 15. cikk (1) és (3) bek.

⁴⁸EUMSz. 296. cikk.

⁴⁹SCHEFFLER, Hans-Hermann: *Die Pflicht zur Begründung von Massnahmen nach den europäischen Gemeinschaftsverträgen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1974. 44.

⁵⁰VON BOGDANDY i.m. 67.

2.2.2. Részvételi demokrácia, avagy a demokrácia új vívmányai

Abszolút sikernek lehet értékelni, hogy sok évtizedes küzdelem után a Szerződés fontos újításai révén megteremtette az uniós polgárok európai döntéshozatalban való aktív részvételi lehetőségét. Ennek egyik legismertebb része az európai polgári kezdeményezésről szóló szakasz.⁵¹ A siker ellenére figyelniük kell arra, hogy a jogintézmény még korántsem mondható késznek,⁵² és a teljes kialakításig még nagyon sok kérdés vár megválaszolására.⁵³ A legalább egymillió uniós polgár által aláírt kezdeményezést a Bizottság nem köteles teljesíteni, és a legvégső döntést pedig a Parlament és a Tanács hozza meg. Mindamellett az új jogintézmény legnagyobb érdeme, hogy az európai polgárság kezdetlegesen ugyan, de közvetlenül hatalmi tényezővé válhat. Az első kezdeményezés az osztrák és a német szociáldemokratáktól indulhat el, akik egy uniós pénzügyi tranzakciós adó bevezetését fogják kezdeményezni.⁵⁴ A későbbiekben lehetséges lenne, hogy az uniós polgárok bizonyos politikai döntések megakadályozása érdekében a kezdeményezést mintegy demokratikus vétót gyakorolják.

A tudományos értekezésekben léteznek ún. posztparlamentáris modellek, mint az asszociatív (konszociációs) vagy a deliberatív demokrácia. Utóbbi az érv és a nyilvános vita meggyőzőerejére helyezi a hangsúlyt, ahol a nyilvános vita a közjóról alkotott eltérő elképzelések és érvek köré szerveződik.⁵⁵ A tudományos kutatások mindeddig azt igazolták, hogy különösen deliberatív elemekkel lehetne az EU demokratizálódásán fejleszteni.⁵⁶ Ezért bír kiemelkedő jelentőséggel, hogy az EUSz. 11. cikkébe a deliberatív demokrácia kis szelete bekerült. Mivel azonban ezen a területen az EU-nak a Szerződésig kevés tapasztalata volt, nagyon fontos, hogy az elérni kívánt cél a hétköznapi világban úgy valósuljon meg, hogy az EU politikai cselekvését semmilyen módon ne akadályozza. A polgárok és az érdekképviselői szervezetek vélemény-nyilvánításának több lehetősége is van. A legegyszerűbb forma, a különféle kommunikációs csatornák révén megvalósított széles körű

⁵¹EUSz. 11. cikk (4) bek.

⁵²Brüssel plant Bürgerinitiativen, FAZ, 2010.04.01. 77. szám, 4.; *Gelenkte Demokratie*, FTD, 2010.04.01. 64. szám, 13.

⁵³A kezdeményezés aláíróinak a tagállamok jelentős számából kell származnia. Mennyi az a jelentős szám? Hogyan lehet a benyújtani a kezdeményezést? Vö. GURMAI, Zita – CSEH, Gabriella: *Éljünk kezdeményezési jogunkkal, de hogyan? Kérdések a formálódó európai polgári kezdeményezésről*. ET, 2010. 6. szám, 11-14.

⁵⁴MALE, Eva: *Steuer: SPÖ und SPD planen EU-Bürgerbegehren*, die Presse.com.

⁵⁵HURRELMANN, Achim: *Demokratie in der Europäischen Union: Eine Bestandsaufnahme*. APuZ, 2008. 32. szám, 5.

⁵⁶VON BOGDANDY i. m.67.

konzultáció. Aztán decentralizált események szervezése, valamint a független érdekképviselőkből álló munkacsoportok létrehozása is az uniós intézmények rendelkezésére állhat.⁵⁷

A részvételi demokráciának másik fontos eleme a rendszeres párbeszéd az érdekképviselői szervezetekkel és a civil társadalommal,⁵⁸ ami inkább az asszociatív demokráciához kapcsolódik. Az asszociatív demokrácia fontossága abban ragadható meg, hogy hatalmi támogatással egy kompenzációt vár el a társadalmilag és gazdaságilag domináns érdekek és az alulreprezentált érdekek között, aminek célja megoldások keresése és javaslatok tétele.⁵⁹ A szabályozás mögöttes indoka a „Fehér könyv az európai kormányzásról” (2001) című dokumentumból már jól ismert. A „Fehér könyv” az intézményrendszer legitimitásának növelése érdekében, a civil társadalom fokozottabb bevonását jelölte meg. Ezenkívül a jelentős kommunikációs problémák leküzdése érdekében is jelentős szerep hárulhat az érdekképviselői szervezetekre és a civil társadalomra. Osztom Losonczy álláspontját, mely szerint a Szerződés ezen a területen igazi áttörést hoz, mert hangsúlyosabban deklarálja a civil társadalom bevonásának szükségességét.⁶⁰ A probléma csak abban mutatkozik meg, hogy a 27 tagállamban egymástól eltérő fejlettségi szinten áll a civil társadalom⁶¹ és a különféle érdekképviselői csoportok erősen fragmentáltak.⁶²

3. Az Európai Parlament hatáskörei: a parlamentalizálódás magja

Ebben a fejezetben áttekintem az EP funkcióit. A fejezet elején különböző kategóriák felállításával meghatározom e funkciók tartalmát. Ezután az egyes feladatköröket vizsgálom a parlamentalizálódás szempontjából.

⁵⁷DRINÓCZI, Tímea: *Az adminisztratív terhek csökkentése az EU minőségi jogalkotásának harmadik stratégiai felülvizsgálata tükrében* ET, 2009. 10. szám, 47.

⁵⁸EUSz. 11. cikk (2) bek.

⁵⁹HÄRTEL, Ines: *Handbuch Europäische Rechtssetzung*. Berlin: Springer; 2006. 49.

⁶⁰LOSONCZI, Lívia: *Polgárok Európája*, ET, 2009, 11. szám, 40.

⁶¹LOSONCZI i.m. 36.

⁶²MOHAY, Ágoston: *Az Európai Parlament az Alkotmány szerződés jövőjéről*. ET, 2006. 7-8. szám, 8.

3.1. Az Európai Parlament funkciói

Mint korábban utaltam rá, az EU sajátos politikai rendszeréből adódóan nem célszerű az EP fejlődését a nemzeti parlamentek fejlődéstörténetével összehasonlítani, és ezért a nemzeti parlamentek elemzésénél felhasznált elméletek sem használhatóak minden esetben.

A parlamenteknek általában vannak sajátos feladatai, amelyek megkülönböztetik a többi intézménytől. Az első ilyen klasszikus leírás, az 1867-ben Bagehots által megírt *The English Constitution*ban⁶³ található, ami a mai napig kiindulópontnak számít a parlamentek vizsgálatakor. Az öt alapvető funkciót, amelyeket Bagehots kidolgozott – kinevezési-választási, érdekkifejező, tanító, tájékoztató, törvényhozó – hasznosnak ítélem, mert a klasszikus parlament feladatkörét írja le. Ugyanakkor egyetértek azok véleményeivel, akik egy modern parlamentáris rendszer tudományos leírására már nem tartják elegendőnek a brit alkotmányjogász kritériumait.⁶⁴ A modern parlamentáris rendszerben már megváltoztak a parlamenti funkciók. A tudomány a legfontosabbak között a törvényalkotást, legitimációs funkciót, kormányzat ellenőrzését és a politikai tisztségviselők megválasztását határozza meg. Ezenkívül a képviseleti funkciót, a politikai nyilvánosság biztosítását valamint a kormányalakítási funkciót szokták még említeni.⁶⁵ Az EP funkciói az előzőekben felsoroltakhoz igazodnak, de nem egyeznek meg egyik tagállam parlamenti modelljével sem.⁶⁶

Az EP felépítésének, funkcióinak, működésének tudományos elemzése csak 1979 után, a közvetlen választás bevezetését követően indult el nagy léptekkel Európában.⁶⁷ Az EU intézményrendszerével foglalkozó szakirodalom – felhasználva a nemzeti parlamentekre használatos szempontrendszert – az évek során olyan kategóriákat állított fel, amelyek megfelelnek az Unió egyedülálló politikai rendszerének. Az egyik jelentős tanulmány még 1985-ben született, ami alapjába véve három hatáskört, a politikaalakító, a rendszerfejlesztési és a kölcsönhatási funkciót különítette el.⁶⁸ Bár ez a felosztás az EP hatáskörbővülésével

⁶³BAGEHOT, Walter: *A The English Constitution*, <http://socserv.mcmaster.ca..>

⁶⁴SHIRVANI, Foroud: Rezesionen: Stephan Dreischer, *Das Europäische Parlament und seine Funktionen*, ER, 2008. 4. szám 603.; HORVÁTH (2002) i.m. 57.

⁶⁵DEZSŐ, Márta – KUKORELLI, István: *Az Országgyűlés*. in KUKORELLI, István: *Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*, Budapest: Osiris, 2007. 351.; KÖRÖSÉNYI, András: *A magyar politikai rendszer*, Budapest: Osiris, 284.; SZALAYNÉ, Sándor Erzsébet: *Az Európai Unió közjogi alapjai. I. kötet*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus, 2003, 123.; POKOL, Béla: *Politikaelmélet*. Budapest: Századvég Kiadó, 2006. 254.; KILÉNYI, Géza (a): *Az Országgyűlés*. in: KILÉNYI, Géza – HAJAS, Barnabás: *Fejezetek az alkotmányjog köréből- magyar államszervezet*, Budapest: Szent István Társulat, 2008. 13.

⁶⁶SZALAYNÉ (2003) i.m. 124.

⁶⁷HORVÁTH (2002) i.m. 58.

⁶⁸Lásd bővebben: BOURGUIGNON-WITTKÉ – GRABITZ, E. – SCHMUCK, O. – STEPPAT, S. – WESSELS, W: *Five Years of the Directly Elected European Parliament: Performance and Prospects*. *Journal of Common Market Studies*, 1985, 24.szám, 39-59.

párhuzamosan sokszor átalakult – új funkciókkal egészült ki, illetve önálló funkciók alakultak – mindvégig meghatározta a Parlament feladatkörének tudományos elemzését.⁶⁹ A választott téma és a dolgozat által kitűzött célok szempontjából számomra a Neunreither által kidolgozott hatfunkciós modell szolgál támpontként.⁷⁰ Véleményem szerint a parlamenti hatásköröknek a minél részletesebb és pontosabb lebontása, jobban segíti a parlamentalizálódás folyamatának bemutatását. Neunreither megkülönbözteti a jogalkotás, az ellenőrzés, a kinevezés-választás, a költségvetési, rendszerfejlesztési és a kölcsönhatási feladatköröket. Fontosnak tartom kiemelni, hogy nála a korábbi osztályozásokhoz képest külön jelenik meg a költségvetési és a jogalkotási funkció.⁷¹

3.2. Funkciócsoportok

a) Jogalkotási funkció nagyon gyakran az ún. politikaalakító funkció része az elemzésekben. Mivel az Európai Parlament a Tanáccsal közösen látja el a jogalkotási feladatokat, ezen funkció külön kiemelésének döntő jelentősége van.

b) Választási funkciót a korábbi elemzések gyakran nem kezelték külön kategóriaként. Szerepe Maastricht óta jelentősen növekedett.⁷² A vizsgálat tárgyát az EP és más uniós intézmények – első sorban a Bizottság – tagjainak kinevezése képezi.

c) Ellenőrzési funkció az egyik legfontosabb parlamenti feladatkör, ami a demokratikus kontroll alapját képezi. Ide tartoznak az EP mindenféle felügyeleti jogkörei (interpellációs jog, a Bizottság éves általános jelentésének vitája). Kiemelkedően fontos a Bizottság feletti ellenőrzés gyakorlása, amelyben a bizalmatlansági indítvány kulcsszerepet játszik.

⁶⁹HORVÁTH (2002) i.m. 36.

⁷⁰NEUNREITHER, Karlheinz: *Bemerkungen zum gegenwärtigen Leitbild des Europäischen Parlaments*, ZParl, 1971, 3. szám, 321.

⁷¹Kende öt különböző hatáskört különböztet meg (önigazgatás, döntéshozatal, politikai ellenőrzés, költségvetés, jogérvényesítés). Vö. KENDE, Tamás: *Az Európai Parlament*. in: KENDE, Tamás – SZÚCS, Tamás: *Európai közjog és politika*, Budapest: Osiris, 2005. 359., MOHAY szintén öt különböző hatáskört különböztet meg (konzultatív, kinevezési, politikai ellenőrző, költségvetési, jogalkotási). vö. MOHAY, Ágoston (b): *14. cikk.. in OSZTOVITS, András: Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1.* Budapest: Complex, 2011. 135-185.

⁷²HORVÁTH (2002) i.m. 62.

d) Költségvetési funkció vizsgálja az EP-nek költségvetés elfogadásában és a költségvetés végrehajtásának ellenőrzésében játszott szerepét. Mivel az Európai Parlament hatásköri bővülése elsődlegesen a költségvetési jogkörének szélesítésével vette kezdetét, és a megbízható demokratikus ellenőrzés nem képzelhető el a költségvetést érintő jogkörök nélkül, kiemelkedő jelentősége van e funkció alapos vizsgálatának.

e) Rendszerfejlesztési funkció szűken értelmezve a parlamenti autonómia. A Parlament azon jogosítványai és törekvései, amivel nem csak javaslatokat tesz, hanem maga is alakítja az EU politikai rendszerét illetve kialakítja saját működési szabályzatát.

f) Kölcsönhatási funkció keretében az EP-nek az állampolgárokkal, közvéleménnyel való kapcsolatát elemzem. A kölcsönhatási funkciónak alapvetően két fontos eleme van: egyrészt a választópolgárok értékartikulációja és -aggregációja, másrészt a politikai döntések eljuttatása az európai polgárokhoz.

3.3. Jogalkotás

Az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság⁷³ által uralt politikai térben alakította ki az évek során a meghatározott helyét.⁷⁴ 1987-től többször módosították az integráció alapszerződéseit, amelyek célkitűzései között mindig ott szerepelt az EP hatásköreinek bővítése.⁷⁵ A társjogalkotói szerep kialakulása Maastrichti Szerződéssel bevezetett együttdöntési eljárással kezdődött,⁷⁶ ami az Amszterdami Szerződéssel teljesedik ki.⁷⁷ Amszterdami Szerződés további 23 területre kiterjesztette az együttdöntési eljárást, aminek köszönhetően EP társjogalkotó szerepe jelentősen megerősödött, de még mindig nem vált a Tanács egyenrangú társává.⁷⁸ Mindezeknek köszönhetően az együttdöntési eljárás vált a

⁷³A három intézményt sokszor egyszerűen csak „Dreieck”-nek nevezik. Lásd bővebben: MARCHETTI, Andreas – DEMESMAY, Claire: *Der Vertrag von Lissabon*. Baden-Baden: Nomos, 2010. 170.

⁷⁴KENDE i.m. 337.

⁷⁵HORVÁTH, Zoltán/ TAR, Gábor: *Az Európai Parlament*. Budapest: Magyar Országgyűlés, 2004. 127.

⁷⁶HORVÁTH, Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. Budapest: Magyar Országgyűlés, 2007. 195.

⁷⁷SONNEVEND, Pál – JENEY, Petra – KARDOS, Gábor – KENDE, Tamás – LATTMANN, Tamás: *A közösségi jogrend*. in: KENDE, Tamás – SZÜCS, Tamás: *Európai közjog és politika*, Budapest: Osiris, 2005. 526., HORVÁTH (2002) i.m. 51.

⁷⁸HORVÁTH (2002) i.m. 51.

leggyakrabban alkalmazott jogalkotási eljárásá.⁷⁹ Nem meglepő, hogy a Lisszaboni Szerződés alapján ez az eljárás vált a jogalkotás szempontjából alapértelmezetté, amely rendes jogalkotási eljárás néven él tovább.⁸⁰ Ennek következtében az együttdöntéssel meghozott döntések⁸¹ száma megduplázódott.⁸² Az EP befolyásának ez a dinamikus és szisztematikus növekedése azzal az elmélettel magyarázható, amely a legitimáció növelése érdekében a kettős legitimációs modell továbbfejlesztését a demokratikus-parlamentáris vonal erősítésében látja.⁸³

Amellett, hogy a Szerződés értelmében az EP-nek új szerepe van, ugyanis a testület a Tanáccsal közösen, látja el a jogalkotási feladatokat.⁸⁴ A Szerződés egy egységes keretbe foglalja a döntéshozatali rendszert és az ettől való eltérést kivételként fogalmazza meg. Ezáltal az uniós polgárok számára egy jóval érthetőbb, átláthatóbb és hatékonyabb rendszer jön létre.⁸⁵ A rendszer átláthatóságát a Reformszerződés által bevezetett jogi aktusok hierarchiája⁸⁶ segíti.⁸⁷

Kivételnek számít az ún. vészfék mechanizmus, amely bizonyos esetekben lehetővé teszi, hogy ha egy tagállam megítélése szerint a tervezett jogi norma a tagállam belső büntetőügyi igazságszolgáltatási rendszerének alapvető rendelkezéseit érintené, akkor kérheti, hogy a tervezetet terjesszék az Európai Tanács elé. Ilyen formán a rendes jogalkotási eljárást fel kell függeszteni.⁸⁸

A két egyenrangú döntéshozó szerv leköveti a kettős legitimációs modell szerkezetét. Addig, amíg tehát a Parlamentnek kevesebb jogosítványa volt, az uniós polgárok által közvetlenül megválasztott testület kevésbé tudta a választói akaratot képviselni.

Azzal, hogy a Szerződés az EP-t egyenrangú társjogalkotóvá emeli egyrésztől növeli a döntések demokratikus legitimációját, másrésztől pedig az eddigi intézményi egyensúlyt az EP javára billenti el.⁸⁹

⁷⁹AMBOS, Kai – RACKOW, Peter: *Institutionelle Ordnung der Europäischen Union und Europäischen Gemeinschaft*. Jura, 2006. 7. szám, 508.

⁸⁰EUMSZ. 289. cikk.

⁸¹Vö. HORVÁTH (2008) i.m. 319. I. melléklet.

⁸²NÁSZ, Adrienn: *Az Európai Parlament Lisszabon után*. ET, 2010. 6. szám, 16.

⁸³KLUTH, Winfried: *Die demokratische Legitimation der Europäischen Union*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995. 67.

⁸⁴EUSz 14. cikk (1) bek.

⁸⁵HORVÁTH Zoltán – ÓDOR Bálint: *Az Európai Unió szerződéses reformja Az Unió Lisszabon után*. Budapest: HVG-ORAC, 2010 187.

⁸⁶HORVÁTH (2008) i.m 67.

⁸⁷EUMSZ 289. cikk; 290. cikk.

⁸⁸EUMSZ. 82. cikk (2) bek.; 83.cikk (1) és (2) bek.

⁸⁹WEBER (2008b) i.m.9.

A Szerződésben található egy feltűnő terminológiai változást, ami szintén kifejezésre juttatja az Európai Parlament Tanáccsal való egyenrangúságát. Az EP első olvasatos véleményét – Szerződés értelmében – nem véleménynek, hanem álláspontnak hívják.⁹⁰ Így a közös álláspontok kidolgozása tekintetében a Parlamentnek a Tanáccsal megegyező jogköre lesz, amely valószínűleg jóval több munkát és tervezést követel, meg a parlamenti szakbizottságoktól.⁹¹

A poszt-lisszaboni időszakban felerősödhetnek azok a vélemények, amelyek az EP-t továbbra is a hasonló jellegű nemzeti intézményekkel azonosítják. E analógia mentén a következő lépcsőfok az EP életében az önálló jogalkotási kompetencia⁹² kiharcolása lehet.⁹³

3.4. Választási funkció

A nemzeti parlamentek hatáskörében meglévő választási funkció az EP számára csak korlátozott mértékben áll rendelkezésre. A legjelentősebb jogosítvány, hogy a Maastrichti Szerződés óta az EP befolyással rendelkezik a Bizottság összetételét illetően, mivel a Bizottság elnökének kinevezéséhez valamint az egész Bizottság összetételéhez Parlament hozzájárulása szükséges.

A Szerződés jelentős újítása, hogy az EP és a Bizottság hivatali ideje egybe esik, ami a választás parlamentáris jellegét emeli ki. További új elem, hogy a Bizottság elnökére, az EP-választások eredményét figyelembe véve kell javaslatot tennie az Európai Tanácsának. Ennek értelmében az elnök legitimációjának egy része az uniós polgároktól származik.⁹⁴ Még ha az aktuális elnök José Manuel Barroso megválasztásakor nem is volt különösebb jelentősége ennek a normának, megjegyzendő, hogy Barroso megválasztása előtt tárgyalásokat folytatott a frakciókkal.⁹⁵ Nem zárható ki, hogy a későbbiekben ennek akár döntő jelentősége is lehet.

Ezt követően a Parlament a Bizottság elnökének jelölt személyt felkéri politikai céljainak ismertetésére, majd erről az EP plenáris ülése vitát folytat.⁹⁶ Amíg korábban csak a jelen lévő képviselők többségére volt szükség, az új jog szerint a vita után az EP az összes képviselő többségével titkos szavazással dönt a jelölről.⁹⁷ Ennek következtében a Bizottság

⁹⁰EUMSZ. 294. cikk (3) bek.

⁹¹NÁSZ i.m. 17.

⁹²Kivételes esetekben a Szerződés kezdeményezési jogot biztosít az EP-nek. Vö. EUSz.14. cikk (2) bek., EUMSZ. 223. cikk (1) bek., EUMSZ. 223.cikk (2) bek.

⁹³KÖNIG i.m. 23.; CALLIESS i.m. 492.

⁹⁴JACQUÉ i.m. 108.

⁹⁵Uo.

⁹⁶Európai Parlament, *Új jogalkotási ciklus, új Bizottság*. <http://www.europarl.europa.eu>.

⁹⁷Ha jelölt nem kapja meg a megfelelő támogatást, az Európai Tanács minősített többséggel egy hónapon belül új jelöltet javasol, akit az EP ugyanezen eljárás szerint választ meg. (EUSz. 17. cikk (7) bek.)

elnöke szorosan azokhoz frakciókhoz fog kötődni, amelyek őt megválasztották. Az így kialakuló bizalmi viszony egyrészt megerősíti az elnök helyzetét, másrészt pedig felértékeli az EP-ben helyet foglaló pártok szerepét.⁹⁸ Minden bizonnyal a poszt-lisszaboni időszakban előtérbe kerülnek az európai pártok húzóemberei, akik megpróbálják magukat egy megerősödött EP-ban jobban helyzetbe hozni.⁹⁹ Ennek a folyamatnak két jótékony hatása is lehet. Egyfelől az európai parlamenti választások felértékelődése, másfelől pedig az elnök megválasztása miatt kialakulhat egy politikai többség, valamint egy kisebbség, amely a parlamentarizmus legfontosabb axiómáját valósítja meg.¹⁰⁰

A fenti változások különösen két okból nagyon fontosak, egyrészt bizonyítja a Parlament politikai ellenőrző szerepének megerősödését a Bizottság felett, másrészt szerződési szinten is elfogadásra került, hogy legalább a Bizottság elnökének megválasztásánál tükröződnie kell az európai polgárok akaratának, amely nyomatékosan kiemeli parlamentalizálódás folyamatát.¹⁰¹ További változás ezen a területen csak akkor érhető el, ha a Bizottság elnökét az EP, mint saját jelöltjét – konzultáció nélkül – választja majd meg.¹⁰² Meglátásom szerint is – néhány elsősorban politikai feltétel teljesülése esetén – a fejlődés ebbe az irányba mozdulhat el.

Weber szerint a Szerződés hozta változások hosszabb távon, mindenképpen a Bizottság elnökének pozíciójának megerősödéséhez vezethet.¹⁰³ Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni az Európai Tanács elnökének szerepköréről sem. A Szerződés által életre hívott új tisztség még nagyon új és ezért nehéz megjósolni, hogy milyen szerepe is lesz a jövőben, illetve ez a tisztség miképpen változik majd a hatalmát gyakorló politikus egyéniségétől és annak politikai terveitől. További kérdés, hogy milyen lesz a viszonya az Európai Tanács elnökének a Bizottság elnökéhez. Azt, hogy az EU parlamentáris rendszerében a későbbiekben esetleg egy „kettős vezetés”¹⁰⁴ – Európai Tanács elnöke, mint „államfő” a Bizottság elnöke, mint egy esetleges „miniszterelnök” – a későbbiekben kialakulhat-e,¹⁰⁵ ma még természetesen nem tudjuk megmondani.¹⁰⁶

⁹⁸VERHOFSTADT, Guy: *Die Vereinigten Staaten von Europa*, Eupen (B): Grenz-Echo, 2006. 81.

⁹⁹MITTAG Jürgen (a): *Europäische Parteien im Wandel*. APuZ, 2009. 23-24. szám, 46.

¹⁰⁰Vö. KUKORELLI i.m. 14.

¹⁰¹WEBER (2008b) i.m. 10.; KÖNIG i.m. 28.

¹⁰²KÖNIG i.m.27.,

¹⁰³WEBER (2008b) i.m. 10.

¹⁰⁴HATJE, Armin – KINDT, Anne: *Der Vertrag von Lissabon- Europa endlich in guter Verfassung?* NJW, 2008. 25. szám, 1764.

¹⁰⁵Vö. SCHWARZE, Jürgen: *Der Verfassungsentwurf des Europäischen Konvents*. Baden-Baden: Nomos, 2004.

¹⁰⁶Ettől azonban élesen meg kell különböztetni a „Doppelhut” fogalmát. Amely azt szimbolizálja, hogy a főképviselő mind a Külügyek Tanácsának elnökségét, mind pedig a Bizottság alelnöki tisztségét ellátja. Lásd bővebben: HUMMER, Waldemar – OBWEXER, Walter: *Der Vertrag von Lissabon*. Baden-Baden: Nomos

A „szerződések őrájáról”,¹⁰⁷ mint kollegiális testületről szavaz az EP. Csak e jóváhagyás alapján nevezi ki az Európai Tanács minősített többséggel a Bizottságot.¹⁰⁸ Annak ellenére, hogy alapjában véve a Parlament a biztosok szakbizottsági meghallgatásán a Bizottságról csak, mint teljes testületről szavazhat 2004-ben¹⁰⁹ és 2009-ben¹¹⁰ is sikerült a meghallgatásokat követően egy-egy biztosjelölt visszaléptetésének elérése. Ez a két eset is bizonyítja, az EP befolyásának növekedését az Európai Bizottság megalakulásánál. A legitimitás növelése érdekében rendszeresen megállapításra kerül, hogy a biztosokat miért nem az EP választja meg.¹¹¹

A választási hatáskör növekedését mutatja, hogy az EP mind az Európai Központi Bank Kormányzótanácsa összetételét illetően, mind az Európai Külügyi Szolgálat felállításával kapcsolatban konzultációs jogra tett szert.¹¹²

3.5. Ellenőrzési funkció

Az ellenőrzési funkcióknak – mint az egyik legfontosabb klasszikus parlamentáris jogkörnek – egy nagyon sokszínű és különböző súlyú tárháza áll az EP rendelkezésére.

Ellenőrzés legegyszerűbb formája, amikor interpellációs jog keretében az EP képviselők szóban (vitával egybekötött, ill. kérdések órájában beterjesztett)¹¹³ és írásban kérdéseket intézhetnek Bizottsághoz, aki arra szóban vagy írásban válaszol.¹¹⁴ A nemzeti parlamentek interpellációs jogától annyiban különbözik az EP jogosítványa, hogy csak magához a Bizottsághoz, mint testülethez intézhet kérdést.¹¹⁵ Fontos megjegyezni, hogy semmi következménye nincs annak, ha a Parlament nem tartja megfelelőnek a biztos választ, így a kérdésfeltevés lehetőségének inkább politikai, mint jogi jelentősége van. Igazából ezt a

2009. 165., A „Doppelhut” fogalma a magyar szakirodalomban „kettős sombreroként” ismert. Vö. KENDE, Tamás: *Kissinger és Európa nyomora, Képviselői és külpolitikai kérdések az európai integrációban a Lisszaboni Szerződés nyomán*. EJ, 2011. 5. szám, 6.

¹⁰⁷HERDEGEN, Matthias: *Europarecht*. München: C.H. Beck, 2010. 128.

¹⁰⁸EUSz 17. cikk (7) bek.

¹⁰⁹Vö. Európai parlamenti meghallgatások, A biztosjelöltek kérdéssorra adott válaszai. BUTTIGLIONE, Rocco: <http://www.europarl.europa.eu>.

¹¹⁰Vö. TAKÁCS, Vera: *Rumiana Jeleva kiszállt a versenyből*, EPSz, 2010. január. 20., <http://www.corvinusembassy.com>

¹¹¹KÖNIG i.m. 28.

¹¹²EUSz 27. cikk.

¹¹³1973-ban tették kötelezővé a kérdések óráját, amely alapján a képviselők másfél óra hosszan kérdéseket tehetnek fel a Bizottságnak.

¹¹⁴EUMSz. 230. cikk.

¹¹⁵HORVÁTH (2002) i.m. 36.

jogkört teszi teljesé az, hogy az EP nyilvános ülésen megvitatja a Bizottság által hozzá benyújtott éves általános jelentést.¹¹⁶ A nyilvános ülés után a Parlament véleményt bocsájt ki, amire a Bizottságnak válaszolnia kell.

A legismertebb és a legerősebb ellenőrzési jogosítvány azonban a bizalmatlansági indítvány,¹¹⁷ amelyet ha a leadott szavazatok kétharmadával és az Európai Parlament tagjainak többségével elfogadják, a Bizottság tagjainak testületileg le kell mondaniuk.¹¹⁸ A képviselők a bizalmatlansági indítványnál név szerint szavaznak. Amennyiben a Parlament elfogadja a bizalmatlansági indítványt, a Bizottság köteles testületileg lemondani. Azonban az új Bizottság felállításáig a folyamatban lévő ügyekért bizalomtól megfosztott Bizottság felelős. A Maastrichti szerződés rendelkezése óta sem az 1996-os, sem 1997-es kezdeményezéseknek nem volt megfelelő támogatottságuk. Az EU történetében mindaddig a 1999-ben volt a legnagyobb esélye annak, hogy az EP megfelelő arányban elfogadja a bizalmatlansági indítványt, de a korrupció-gyanúba keveredett Santer-bizottság még a szavazást megelőzően lemondott.¹¹⁹

Mint korábban már említettem a parlamenti képviselőknek megvan a lehetőségük, hogy kérdés keretében egy biztossal szemben kritikát fogalmazzon meg vagy távozásra szólítson fel. Így a bizalmatlansági indítvány inkább, mint „Damoklész kardja” csak fenyegető, figyelmeztető jellegű, aminek jelentősége abban áll, hogy az EP a választás során bizottságra, mint kollegiális testületre átruházott felelősséget, az indítvány keretében az egész testülettől visszavonhatja. Az ellenőrzés tekintetében az EP és a Bizottság kapcsolata egyre inkább hasonlatos a parlamentáris rendszerben megszokott viszonyokhoz,¹²⁰ ami közelít az uniós szinten nemzeti intézmények analógiájára épülő, parlamentnek felelős végrehajtó hatalom koncepciójához.¹²¹

Sajnos a Bizottság felelőssége annak kollektív jellegével van összekapcsolva, ami nem teszi lehetővé a biztosok egyéni elszámoltathatóságát, ill. politikai felelősségének megállapítását.¹²² Ennek határfoka pedig jóval nagyobb lenne, mint a ritkán sikeres bizalmatlansági indítványnak. Az elszámoltathatóság célja ugyanis a lemondás kikényszerítése mellett a parlamentáris vita, érvelés, magyarázat is lehetne.¹²³ Az EP demokratikus kontrollját erősítené, egy ezt lehetővé tevő mechanizmus, amit sajnos a

¹¹⁶EUMSZ. 233. cikk.

¹¹⁷HORVÁTH (2002) i.m. 35.; HOBE Stephan: *Europarecht*, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2010. 65.

¹¹⁸EUMSZ. 234. cikk.

¹¹⁹*Bizalmatlansági indítvány*, Európai Parlamenti Szemle, <http://www.corvinueembassy.com>.

¹²⁰JUHÁSZ- TÓTH, Angéla: „Felelőtlen” európai intézmények? JK, 2009. 2. szám, 80.

¹²¹CHRONOWSKI, Nóra: „Integrálódó” alkotmányjog. Budapest- Pécs: Dialóg Campus, 2005. 127.

¹²²JUHÁSZ- TÓTH i.m.82.; CALLIESS i.m. 493.

¹²³Uo.

Szerződés rendelkezései sem vezetnek be.¹²⁴ Részben hasonlít az előbbiekre¹²⁵ a bizottság tagjainak függetlenségét valamint hivatal viselése utáni¹²⁶ integritását biztosító rendelkezés.

A Parlament további ellenőrzési jogkörének növekedését jelzi, hogy az Europolra¹²⁷ és az Eurojustra¹²⁸ jelentősebb parlamenti ellenőrzés vonatkozik.

3.6. Költségvetési funkció

Kezdetben az EP a költségvetés elfogása terén nem rendelkezett döntési joggal, mivel a Római Szerződés az EP-nek a költségvetés megalkotásában – módosító javaslatok formájában – csak csekély beleszólást biztosított.

A Parlament egyik legfontosabb feladata a demokratikus ellenőrzés megteremtése, ezért az EP költségvetési jogkör bővítésének hívei azzal érveltek, hogy a testület „addig nem válik a Közösség demokratikus kontrollját biztosító intézménnyé, amíg nem jut megfelelő jogosítványokhoz ezen, a valódi parlamentek számára kiemelt fontosságú területen.”¹²⁹ Így az Európai Parlament hatásköri bővülése a költségvetési jogkörének szélesítésével vette kezdetét.¹³⁰

Az igazi jogkörbővülést az Első Költségvetési Szerződés (Luxemburgi Szerződés) tartalmazta. A szerződés felváltotta az eddigi tagállami finanszírozást és helyette megalkotta az önálló közösségi jövedelemforrásokból („saját források”) származó költségvetést. Az EP költségvetési jogosítványai 1975-ben a Második Költségvetési Szerződés aláírásával tovább erősödtek, mert a testület megkapta azt a jogot, hogy kétharmados többséggel akár el is utasíthassa a költségvetési tervezetet.¹³¹ Mohay szerint a költségvetési szerződések

¹²⁴Említésre méltó, hogy a tartalmilag a kifejezés megjelenik az EUSz. 10. cikk (2) bekezdésében. Amíg a magyar fordítás „demokratikus felelősséget” ír, addig az angol „accountable” (felelős, de elszámoltatható értelmében) és a német verzióban „Rechenschaft” (beszámolás) olvasható.

¹²⁵TERHECHTE, Jörg Philipp: *Der Vertrag von Lissabon: Grundlegende Verfassungsurkunde der europäischen Rechtsgemeinschaft oder technischer Änderungsvertrag?* ER, 2008, 2. szám, 164.

¹²⁶A szabályozás hátterében feltehetőleg az állt, hogy a német liberális politikus Martin Andreas Bangemann közvetlenül biztosi tevékenysége (telekommunikáció) után nagyon jól fizetett állást kapott a spanyol „Telefonica” nevű telekommunikációs cégnél. Lásd bővebben: LEUSCHNER, Udo: *Eine Hand wäscht die andere*. <http://www.udo-leuschner.de>.

¹²⁷EUMSZ. 85.cikk.

¹²⁸EUMSZ. 88.cikk.

¹²⁹KENDE i.m. 357.; HORVÁTH (2004) i.m. 20.

¹³⁰HORVÁTH (2002) i.m. 39.

¹³¹HORVÁTH (2002) i.m. 40.

„vízválasztót jelentenek” az EP intézményi fejlődésében, mivel ezek a szerződések teremtették meg a testület számára a közös költségvetés befolyásolásának lehetőségét.¹³²

A Szerződés egy sor, az Európai Unió pénzügyeit érintő új intézkedést vezet be. Az első legfontosabb változás, hogy a Parlament a Tanáccsal azonos jogkörrel rendelkezik a költségvetés tárgykörében.¹³³ Ezen felül a Bizottságnak minden évben be kell nyújtania a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek az előző pénzügyi év költségvetésének végrehajtására vonatkozó elszámolást, a mérleget és egy értékelő jelentést az EU pénzügyi helyzetére vonatkozólag. Ezzel az EP-nek a költségvetés végrehajtása tekintetében is növekedett hatásköre.¹³⁴ Megfigyelhető, hogy az EP költségvetési hatáskörei – szemben a nemzeti parlamentekkel – a kiadásokra összpontosít és nem a bevételekre.¹³⁵ Mellesleg a Reformszerződéssel megszűnik az éves költségvetést érintő kötelező kiadások és nem kötelező kiadások közötti különbségtétel,¹³⁶ „ami annyit jelent, hogy az EP és a Tanács együttesen válik felelőssé az EU összes kiadása tekintetében, amelyről együttesen döntenek.”¹³⁷ Ezzel a változással azonban egyrészt az EP elvesztette az ügydöntő jogosultságát a nem kötelező kiadások terén,¹³⁸ másrészt az éves költségvetési eljárás különleges jogalkotási eljárássá válik, amely igazából az együtdöntés sajátos esetének vagy az EP és a Tanács együttes határozatának tekinthető.¹³⁹

A Szerződés tovább egyszerűsítette az Unió éves költségvetési eljárását,¹⁴⁰ „amelyben minden intézmény egy olvasattal rendelkezik, amelyet követően – amennyiben a költségvetési hatóság két ága nem jutott megegyezésre – összehívják az egyeztetőbizottságot.”¹⁴¹ Az egyeztetőbizottság az EP és a tagállamok azonos számú képviselőjéből áll, akiknek 21 napjuk van, hogy egy közös tervezetben megállapodjanak,¹⁴² amit aztán mindkét testületnek 14 napon belül el kell fogadnia.¹⁴³

¹³²MOHAY, Ágoston: *Az Európai Parlament költségvetési hatásköre*. Európai Jog, 2007. 6. szám 3-9.

¹³³EUSz 14. cikk (1) bek.

¹³⁴NÁSZ i.m. 21.

¹³⁵MOHAY (2007) i.m. 4.

¹³⁶STREINZ i.m. 65.

¹³⁷Munkadokumentum a Lisszaboni Szerződés éves költségvetési eljárásra gyakorolt hatásáról (DT\804312HU.doc), Költségvetési Bizottság, 2010/02/09.

¹³⁸NÁSZ i.m. 21.

¹³⁹Munkadokumentum a Lisszaboni Szerződés éves költségvetési eljárásra gyakorolt hatásáról (DT\804312HU.doc), Költségvetési Bizottság, 2010/02/09.

¹⁴⁰EUMSZ 314. cikk.

¹⁴¹Munkadokumentum a Lisszaboni Szerződés éves költségvetési eljárásra gyakorolt hatásáról (DT\804312HU.doc), Költségvetési Bizottság, 2010/02/09.

¹⁴²EUMSZ. 314. cikk (6) bek.

¹⁴³STREINZ i.m. 65.

A Reformszerződés, amellett, hogy átveszi a régi jog szerint már használt költségvetési és pénzügyi alapelveket,¹⁴⁴ egy másik újdonsága a többéves pénzügyi keret bevezetése,¹⁴⁵ amit a Tanács a Parlament hozzájárulását követően egyhangúan fogad el. Az EUMSZ igazából ezzel a cikkel a korábbi európai gyakorlatot emelte kötelező erejű aktussá,¹⁴⁶ és hangsúlyozza, hogy az EU éves költségvetésének összhangban kell lennie a többéves pénzügyi kerettel. Az eddigi hétéves tervezési gyakorlatával szemben a Szerződés úgy fogalmaz, hogy a pénzügyi keretet legalább ötéves időszakra kell meghatározni.¹⁴⁷

Egy különbség jól megállapítható az EP jogalkotási és költségvetési kompetenciáinak fejlődése között. Mialatt a jogalkotási hatáskörök tekintetében a '80-as évektől kezdődően egyfajta erősödés volt tapasztalható, addig a Parlament költségvetési jogosítványait szabályozó jogforrások 1975 óta változatlanok voltak.¹⁴⁸ A Szerződés legnagyobb érdeme, hogy rendelkezéseivel az EP számára a hatásos politikai ellenőrzést biztosít.

Mivelhogy az EP a reform folyamatok egyértelmű nyertese lett, nagyon érdekes lesz megfigyelni, hogyan próbálja a testület jogosultságait a poszt-lisszaboni időszakban „apró pénzre váltani” és ebből milyen konfliktusok származnak majd. Mindazonáltal erősödik a költségvetés demokratikus ellenőrzése, mivel az EP a teljes költségvetésben együttdöntési joggal rendelkezik.

3.7. Rendszerfejlesztési funkció

Az EP a parlamenti működés elengedhetetlen feltételeként érvényes parlamenti autonómia keretében, maga rendelkezik az Európai Parlament Eljárási Szabályzatában (hárszabály)¹⁴⁹ a saját belső öngazgatási hatásköreinek megállapításáról.¹⁵⁰ A Parlament március második keddjén, külön összehívás nélkül megkezdődő éves ülészak mellett rendelkezik a rendkívüli ülészak intézményével is. Az EP-nek a hárszabály keretében van joga az Európai Parlament tagjairól és tisztségviselőiről, a parlament szerveiről és feladatairól valamint a képviselőcsoportokról szabályt alkotni.¹⁵¹

¹⁴⁴EUMSZ. 310. cikk (1) és (2) bekezdések; 315. cikk és a 316. cikk.

¹⁴⁵EUMSZ. 312. cikk (1) bek.

¹⁴⁶NÁSZ i.m. 21.

¹⁴⁷EUMSZ. 312. cikk (1) bek.

¹⁴⁸MOHAY (2007) i.m. 4.

¹⁴⁹Lásd bővebben: Az Európai Parlament Eljárási Szabályzata. 7. parlamenti ciklus, 2010. július.

¹⁵⁰KENDE i.m. 358.

¹⁵¹HOBE i.m. 69.

Az elmúlt harminc évben e funkció két legvitatottabb eleme a Parlament megválasztása és a létszáma valamint a testület székhelye volt.¹⁵² Amíg a Szerződés az előbbi elemet megnyugtatóan rendezte, az utóbbiról ez nem mondható el. A legtöbb euroképviselő azt szeretné, ha az EP-nek csak Brüsszelben lenne székhelye.¹⁵³ Emellett jelentős plusz költség is megtakarítható lenne, ha parlamenti képviselőknek, beosztottjaiknak, illetve a bizottsági és tanácsi szakembernek nem kellene mindig Brüsszelből Straßburgba ingáznuk.¹⁵⁴ Jó példát tudna mutatni az EP azzal, ha a – vélhető francia tiltakozás – ellenére megpróbálná az uniós polgárok érdekében a „utazó cirkuszt”¹⁵⁵ felszámolni.

3.8. Kölcsönhatási funkció

Nemzetközi szervezetek általában nagyon jól tudnak működni anélkül is, hogy a tagországokban az embereknek különösebb kapcsolata vagy a jelentős ismerte lenne az adott intézményről. Az Európai Parlamenttel szemben, amelynek testületét az európai polgárok választják, és amely szervnek a döntései jórészt közvetlenül is hatással vannak mindennapi életünkre, ez az állítás nem állja meg a helyét.¹⁵⁶

A kölcsönhatási funkcióval kapcsolatban kulcsfontosságú – de az egész EU jövőjét érintő – kérdés, hogy a Parlament hogyan jelenik meg a nyilvánosságban. Az európai nyilvánossággal kapcsolatban Habermas dolgozott ki egy egyszerű modellt. A nagyhatású német szociológus szerint az EP és a polgárok között egy „európai politikai nyilvánosság” (közélet) teremthet kapcsolatot, ami határokon átívelő fontos európai kérdésekkel foglalkozik. Egy ilyen újfajta nyilvánosság¹⁵⁷ csak is a tagállamokból fejlődhet ki, mégpedig úgy, hogy a tagállamok jobban nyitnak egymás és a közös európai témák irányába.¹⁵⁸ Habermas szerint nem elég az, hogy közös politikusok Brüsszelben és Straßburgban képviselőként dolgoznak és a választópolgárok a testület összetételéről szavazhatnak.¹⁵⁹ Habermas véleménye szerint azt,

¹⁵²KAJTÁR, Gábor: Az Európai Parlament. in: KENDE, Tamás – SZŰCS, Tamás – JENEY, Petra: Európai közjog és politika. Budapest: Complex Kiadó, 2007. 573.

¹⁵³DICK, Leonard: *Európai Unió. Történet, szervezet, működés*. Budapest: Geomédia Szakkönyvek, 2002. 80.

¹⁵⁴KAJTÁR i.m. 573.

¹⁵⁵STRATENSCHULTE; Eckart: *Nur wer jetzt sät, kann 2014 ernten- einige Vorschläge als Antwort auf die Beteiligung an den Europawahlen*. Integration, 2009. 3. szám, 5.; MOHAY, Ágoston: *Az Európai Parlament működési helyeinek kérdése az Európai Bíróság esetjogának tükrében*. EJ, 2009. 5. szám 15.

¹⁵⁶STRATENSCHULTE i.m.301.

¹⁵⁷HABERMAS, Jürgen: *Ach, Europa*, 2008, Edition Suhrkamp, 99.

¹⁵⁸Vö. PFETSCH, Barbara – HEFT, Annett: *Europäische Öffentlichkeit – Entwicklung transnationaler Medien – kommunikation*. APuZ, 2009. 23-24. szám, 37.

¹⁵⁹HABERMAS, i.m. 107.

hogy ahhoz, hogy az európai parlamenti választások során valamiféle összetartozás érzése (egyfajta választói tudatosság vagy identitás) kialakuljon valamint, hogy az EP megerősített szerepének tényleges haszna legyen, szükséges a nyelvi problémák ellenére a nyilvánosság fenti úton való átalakítása.¹⁶⁰

A szakirodalom szerint az európai polgárok körében az EP a legismertebb szupranacionális testület, és összehasonlítva a Tanáccsal és a Bizottsággal mindeddig a legnagyobb bizalmat is élvezi.¹⁶¹ Ugyanakkor tény, hogy jelentős része a tagállamok lakosságának az EP-vel kapcsolatos tájékozódás során – szemben a tudományos ismeretanyaggal – gyakran használ fel sztereotípiákra épülő ismerteket.¹⁶²

Óriási kihívás előtt áll az EP a post-lisszaboni időszakban, mert ameddig a parlamenti döntésekkel szemben a lakosság részéről nem tapasztalható nagyobb tudatosság és érdeklődés, ami az uniós polgárok egyfajta mentális változását¹⁶³ is jelentené, nem tudunk a kölcsönhatási funkció sikeres működéséről beszélni. Ennek kialakításában óriási felelőssége van az európai szintű politikai pártoknak¹⁶⁴. A kölcsönhatási funkció csak akkor fog jelentős mértékben javulni, ha a pártok felismerik, hogy milyen fontos a szerepük az európai politikai életben, valamint képesek lesznek nyitni Európa irányába és nemzetek feletti európai politikát kialakítani.¹⁶⁵

4. Európai parlamenti választások: a parlamentalizálódás alapja

Az Európai Parlamenti választások jelentik az EU számára az igazi demokratikus legitimitációt, ami egyben meghatározza a már bemutatott kettős legitimitáció rendszerének egyik alapját. Habár a Szerződés lényegesen nem módosította a választási eljárásról szóló cikkeket,¹⁶⁶ a több mint harminc évvel az első közvetlenül tartott európai parlamenti választások után, valamint az EU parlamentalizálódás szempontjából fontos,¹⁶⁷ hogy jobban

¹⁶⁰HABERMAS, i.m. 100.

¹⁶¹NIEDERMAYER, Oskar: *Das Europäische Parlament in der öffentlichen Meinung- bekannt aber wenig relevant.*, Integration, 2009. 3. szám, 233.

¹⁶²KUKORELLI i.m.14.; NÁSZ Adrienn: *Az EP csak az „éles szeműek” számára látható.* www.euractiv.hu.

¹⁶³HABERMAS, Jürgen: *Wir brauchen Europa!* DIE ZEIT, 2010.05.20. 21. szám, 47.

¹⁶⁴Lásd bővebben: MOHAY, Ágoston (a): *10. cikk* in OSZTOVITS, András: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1.* Budapest: Complex, 2011. 95-99.

¹⁶⁵Vö. KUKORELLI i.m. 10.

¹⁶⁶EUSz. 14. cikk (3) bek, EUMSz. 223. cikk.

¹⁶⁷HURRELMANN i.m. 3.

megvizsgáljuk, hogyan is fejlődött a választási rendszer az évek során, és hogy miképp valósul meg az uniós polgárok képviselése.

Az európai parlamenti választások kutatását¹⁶⁸ alapvetően még a mai napig a „second-order elections” paradigmája határozza meg,¹⁶⁹ ami a nemzeti parlamenti választások mellett az európai parlamentet másodrendűnek osztályozza. A tudományos ismérvek között szerepel, hogy utóbbit belpolitikai témák és a pártpolitikai csatározások jellemzik,¹⁷⁰ és az alacsony választási részvétel mellett általában az éppen hatalmon lévő kormánypárt vereségével végződik.¹⁷¹

4.1. Választási rendszer: kezdeti nehézségektől a fokozatos harmonizáció felé

A választások mai formája sokáig nem volt magától értetődő. Az uniós polgárok által közvetlenül legitimált EP egy több évtizedes politikai és jogi küzdelem eredménye.

Az 1952. július 23-án hatályba lépett Párizsi Szerződés, mint lehetőséget rögzíti¹⁷² a képviselők közvetlen úton történő választását, ami később a Római Szerződésben precízebb, kidolgozottabb formában jelenik meg.¹⁷³ 1979-ben az egységes választási eljárásról nem sikerült döntést hozni, és így minden tagállam saját nemzeti választási rendszere szerint bonyolította le a szavazást. A politikai kompromisszum értelmében azonban a választások Európa szerte azonos időben történő megtartása már nagy sikernek számított.¹⁷⁴

Mivel az első közvetlen választástól kezdve az alapvető választási szabályokat a tagállami választási jog határozta meg, érthető, hogy az egységes választási eljárás megteremtése nagyon sok nehézségbe ütközött.¹⁷⁵ Így a következő lépés az egységesítés irányába a közös választási elvek megállapítása volt. Ebben a folyamatban kulcsszerep jutott

¹⁶⁸Lásd bővebben: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies: <http://www.piredeu.eu>

¹⁶⁹KUKORELLI i.m. 10; HURRELMANN i.m. 4.; REIF Karlheinz – SCHIDT Hermann: *Nine Second-Order National Elections – A conceptual Framework for the Analysis of European Election Results*, in *European Journal of Political Research*, 1980. 1. szám, 12.; WÜST, Andreas M. – TAUSENDPFUND, Markus: *30 Jahre Europawahlen*. APuZ, 2009, 23-24. szám, 5.

¹⁷⁰HABERMAS i.m. 125.; KUKORELLI i.m. 13.

¹⁷¹KENDE, Tamás – VALKI, László: *Az Európai Unió fontosabb intézményei*. ET, 1996. 1. szám 74., MITTAG (2009b) i.m. 107.

¹⁷²Párizsi Szerződés 21. cikk (3) bek.

¹⁷³Szerződés az Európai Közösség létrehozásáról 138. cikk (3) bek.

¹⁷⁴Az EU története. Új parlament születik: europarl tv <http://www.europarl.tv.europa.eu>.

¹⁷⁵MITTAG (2009b) i.m. 113.

Franciaországnak,¹⁷⁶ aki óriási jogi viták árán – Angliával szemben – abszolút többségi választási rendszerét arányosra változtatta meg.¹⁷⁷ Megjegyzendő, hogy az Amszterdami Szerződésben megfogalmazott közös alapelvek bevezetésének lehetősége már egy sokkal rugalmasabb rendszert tett lehetővé.¹⁷⁸ Ennek köszönhetően majdnem húszéves politikai harc után az EP csak 1998-ban fogadta el azt a javaslatot, ami alapján egy arányosság elvére épülő listás választási rendszert lehetett bevezetni. Így először az 1999-es EP-választásról mondhatjuk el, hogy a választási rendszer már bizonyos fokú harmonizációt mutat.¹⁷⁹

Az Európai Tanács határozatában csak 2002-ben fogadta el a választási rendszerről történő változást.¹⁸⁰ A határozat egyértelmű célja volt, hogy az EP-választásokat 2004-től kezdve olyan egységes, minden tagállamban azonos alapelvek szerint rendezzék, amelyek képesek az egységes választási rendszer kiváltására.¹⁸¹ Ezek a közös alapelvek előírják az általános, közvetlen, szabad és titkos választásokat, amelyeket az arányos képviselet elve alapján kell megtartani. Az arányos rendszer típusai közül az államok egy kisebb része – pl. Magyarország is – a kötött vagy zárt listás, másik részük a szabad vagy preferenciális pártlistás megoldást részesíti előnyben.¹⁸² Ezen kívül a határozat kimondja, hogy az EP-képviselőség nem egyeztethető össze a nemzeti parlamentben szerzett mandátummal. Több állam, így Magyarország is előírja az 5 százalékos választási küszöböt.¹⁸³

Azt, hogy az arányos választási rendszer Európa szerte történő alkalmazása csak egy minimális konszenzus eredménye, vagy ténylegesen a legfontosabb állomás az egységes európai választási rendszer bevezetés felé, most még nem tudjuk pontosan megmondani. A Szerződés mindenesetre biztosítja az egységes választási eljárás kidolgozásának lehetőségét az EP-száma.¹⁸⁴

Mivel a Szerződés csak a 2009-es európai parlamenti választások után lépett hatályba, a választásokat még a régi jog szerint tartották meg. Nem csoda tehát, hogy ismét felmerült a kérdés, hogy hogyan legyen az új jog szerint előírt 750¹⁸⁵ képviselői hely¹⁸⁶ – az elnököt nem

¹⁷⁶Lásd bővebben: JESSE Eckhard: *Wahlssystem und Wahlrecht*, in GABRIEL Oscar W./KROPP Sabine: *Die EU-Staaten in Vergleich, Strukturen, Prozesse, Politikinhalt*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008. 299-322.

¹⁷⁷KUKORELLI i.m.13.

¹⁷⁸HORVÁTH (2004) i.m. 38.

¹⁷⁹MITTAG (2009b) i.m. 114.

¹⁸⁰Az Európai Parlament képviselőinek közvetlen és általános választójog alapján történő választásokról szóló okmány módosításáról szóló 2002. június 25-i és szeptember 23-i tanácsi határozat, HL L 283., 2002.10.21.

¹⁸¹HOBE i.m. 70.

¹⁸²KUKORELLI i.m. 10.

¹⁸³Európai Parlament tagjainak választásáról 2003. évi CXIII. 8. § (2) bek.

¹⁸⁴EUMSZ. 223. cikk (1) bek.

¹⁸⁵EUSZ. 14. cikk (2) bek.

számítva¹⁸⁷ – utólagosan kitöltve, mivel 2009 júniusában az akkor még hatályban lévő Nizzai Szerződés szerint csak 736 képviselőt választottak.¹⁸⁸ A Szerződés szerint tizenkét tagország nyert plusz helyeket,¹⁸⁹ amelyeknek meghatározása az egységes választási rendszer hiánya miatt bizonytalan volt.¹⁹⁰ Az Európa Tanács 2008. decemberi és 2009. júniusi következtetései alapján,¹⁹¹ ha a Szerződés a 2009-es EP-választások után lépne hatályba, átmeneti intézkedéseket kell elfogadni.

Az így kialakult jogi és politikai eseményeket figyelembe véve a vita a választási rendszer egységesítéséről még mindig nem tekinthető lezártnak,¹⁹² bár az arányos választási rendszer megállapításával mára elérhető közelségbe került a teljes harmonizáció lehetősége. Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy az alapelvek sok mindent rábíznak a tagállami jogalkotásra,¹⁹³ amire a szakirodalom különféleképpen reagál. Amíg Dezső ezt a „rugalmasabb megoldást” jónak tartja, mert a közös alapelvek érvényesítése mellett a nemzeti jogi sajátosságoknak köszönhetően nagyobb a mozgásteret a tagállami törvényhozásnak,¹⁹⁴ addig mások, az EP demokratikus legitimitásának szempontjából a meglévő nemzeti különbségeket a legnagyobb problémaként értékelik, amelyek csak az egységes választási rendszer bevezetésével oldhatók meg.¹⁹⁵ Ugyanakkor ezek a szerzők elfelejtik, hogy az EP legitimitásának a legnagyobb problémája a választásokon tapasztalható csökkenő részvétel, aminek gyökeres javulását a választási rendszer további harmonizálásával nem látom biztosítva.

Ebből a szempontból nagyon meggyőzőnek tartom Stratenschulte elképzelését. A német professzor szerint a választási rendszer esetleges további átalakítása során figyelembe kéne venni az adott tagországban meglévő választási részvételt. Ha egy tagállam lakossága kevésbé érdeklődik az európai politika iránt, vagy azon a véleményen van, hogy a brüsszeli és strassburgi intézményekben a befolyásuk és a képviseletük nem fontos, akkor miért illeti meg a képviselői helyek 100%? – teszi fel a kérdést Stratenschulte. Javaslatára szerint a választási

¹⁸⁶PÖTTERING, Hans-Gerd: *Der Präsident hat selbstverständlich Stimmrecht*. FAZ, 2007. 10. 22. 245. szám, 12.

¹⁸⁷Olaszország igényt tartott plusz egy képviselői helyre a LSz támogatásáért cserébe, amit meg is kapott.

¹⁸⁸NÁSZ (2010) i.m. 23.

¹⁸⁹Az új képviselői helyek Ausztriát, Bulgáriát, Egyesült Királyságot, Franciaországot, Hollandiát, Lengyelországot, Lettországot, Olaszországot, Máltát, Spanyolországot, Svédországot és Szlovéniát érinti.

¹⁹⁰HOBE i.m. 69.

¹⁹¹NÁSZ i.m. 23.

¹⁹²GROTTE, Matthias: *Wir brauchen ein einheitliches Wahlsystem für Europawahlen!* <http://www.groote.eu> .

¹⁹³KUKORELLI i.m. 10.; WÜST i.m. 4.

¹⁹⁴DEZSŐ, Márta: *A választási rendszer*. in KUKORELLI, István: *Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*, Budapest: Osiris, 2007. 233.

¹⁹⁵MITTAG (2009b) i.m. 112.; LAKOWSKI, Silke: *Demokratisierung des Umweltrechts*. ZUR, 2010. 4. szám, 178.; KÜHNHARDT, Ludger: *Die Zweite Begründung der europäischen Integration*. APuZ, 2010. 18.szám, 7.

rendszer úgy kellene átalakítani, hogy minden országot a választási részvételtől függetlenül egy kb. 50%-os kvóta az eredetileg rendelkezésre álló képviselői helyekből megillet, és a teljes képviselői létszám lépcsőzetesen, csak bizonyos választási részvétel mellett érhető el.¹⁹⁶ A javaslat mögött meglévő kettős motiváció egyfelől az, hogy az uniós polgárok nagyobb számban vegyenek részt a választásokon, és ezzel növeljék a választási részvételt, másfelől pedig az, hogy a pártok mondjanak le arról, hogy az európai parlamenti választásokat a saját belpolitikai érdeküknek rendelik alá. Ugyanakkor hiányosságnak értékelem, hogy Stratenschulte elméletében nem ad arra választ, hogy mi lenne a fennmaradt képviselői helyekkel.

Az elmúlt harminc év alatt az EP-választási rendszerének fokozatos harmonizációja zajlott le, amely, ha mára még nem is tekinthető egységesnek, a 2002 óta jogilag is elismert arányos választási rendszer kiválóan betölti szerepét. Az EP demokratikus legitimitása és a polgárok képviselete – különösen az új jog szerint – a mai integrációs szintnek megfelelően megvalósul, mindazonáltal az eddig lezajlott választások nem hoztak átütő eredményt a testület számára.¹⁹⁷ Ugyanakkor érdemes elgondolkodni, hogy megéri-e a választási részvétel befolyásolása érdekében az európai parlamenti-választási rendszert fejleszteni, átalakítani. Ezen felül teljesen egyet értek Chronowskival, aki szerint „a szabályozási kérdésekben messze túlmutató jelentősége van annak, hogy az európai választások politikai színterek bővülését, újszerű érdekek megjelenését és képviseletét jelentik.”¹⁹⁸

4.2. Az Európai Parlament összetétele a Lisszaboni Szerződés alapján

Az EP még 2007-ben teljesítette az Európai Tanács azon kérését, hogy terjesszen elő javaslatot a képviselői helyek újraelosztására.¹⁹⁹ A Lamassoure–Severin-jelentés alapján sikerült tisztázni, mi módon kell a csökkenő arányosság elvét alkalmazni a gyakorlatban. „A csökkenő arányosság elve azt jelenti, hogy az egyes tagállamok lakosságának száma és a neki jutó képviselői helyek száma közötti arány lakosságuk számának függvényében változik, oly módon, hogy egy népesebb tagállam mindegyik képviselője több polgárt képvisel, mint egy

¹⁹⁶STRATENSCHULTE i.m. 305.

¹⁹⁷KENDE i.m. 341.

¹⁹⁸CHRONOWSKI i.m. 147.

¹⁹⁹Andrew DUFF: Európai Parlament, Alkotmányügyi Bizottság: Munkadokumentum az európai parlamenti választásokról. 4.

kevésbé népes tagállam egy-egy képviselője és viszont, de azt is, hogy egyetlen kevésbé népes tagállamnak sem lehet több képviselője, mint egy népesebb tagállamnak.”²⁰⁰

A Szerződés 750 főben maximalizálja EP képviselőinek számát. A pontos megfogalmazás szerint: „A képviselők száma – az elnököt nem számítva – nem haladhatja meg a hétszázötvenet.”²⁰¹ Ez a felső határ azt jelenti, hogy minden tagállamnak legalább 6 képviselője lehet és semelyik tagállam sem küldhet 96 képviselőnél többet.²⁰²

Mivel azonban Olaszország így csak 72 képviselői helyet kapott volna, míg az Egyesült Királyság 73-at, Franciaország 74-et, az olasz tiltakozásnak köszönhetően az a megállapodás született, amelynek értelmében a Parlament létszáma 751 főre emelkedett. Ezt a további egy helyet Olaszország kapta meg.²⁰³ Jól látható, hogy ez a fajta megoldás egyértelműen megsérti a csökkenő arányosság elvét, hiszen egy olasz képviselő kevesebb polgárt képvisel, mint spanyol társa, holott, Spanyolország népessége kisebb Olaszországénál.²⁰⁴ Nagyon valószínű, hogy a degresszív arányosság elvén a közeljövőben már nem fognak változtatni, de persze kérdéses marad, hogy a képviselői helyek újraelosztása esedékes-e.²⁰⁵ Nem szabad megfeledkezni a 2014-ig bekövetkező demográfiai változásokról, illetve az esetlegé új tagállamokról.

Spanyolország 2009 decemberében az EUSz. 48. cikkének megfelelően javaslatot nyújtott be a képviselői helyek kiigazításáról. A spanyol javaslat biztosítani akarja a 12 tagállam számára a Szerződésben leírt többlethelyeket, ezzel 2009–2014-es ciklusban a 736 helyett 754-re javasolja emelni a parlamenti képviselők létszámát.²⁰⁶ 2010. május 6-án az EP brüsszeli plenáris ülése megszavazta az Alkotmányos ügyek bizottságának EP-képviselői helyek kiigazításáról szóló jelentéseit, amelynek értelmében a konvent összehívására nem kerül sor, de a kormányközi konferencia megkezdheti munkáját. A konferenciára a Parlament és a Bizottság egyetértése nyomán hamarosan sor került.²⁰⁷ Ennek értelmében minden tagállamnak saját alkotmányos rendje szerint meg kell erősítenie a szerződésmódosítást. Amíg zajlik a megerősítési folyamat, a 18 új képviselő megfigyelőként – szavazati jog nélkül – vesz részt majd az EP munkájában.²⁰⁸

²⁰⁰ A Lamassoure–Severin-jelentés 6. bekezdéséből, amelyet 2007. október 11-én fogadtak el. (A6-0351/2007)

²⁰¹ EUSz. 14. cikk (2) bek.

²⁰² EUSz. 14. cikk (2) bek.

²⁰³ WEBER (2008b) i.m. 9.

²⁰⁴ DUFF i.m. 4.

²⁰⁵ Valószínűleg, ha Horvátország még a 2009-2014-es parlamenti időszak alatt csatlakozik az EU-hoz, képviselői helyeit a meglévő 751-hez adják

²⁰⁶ HOBE i.m. 69.

²⁰⁷ NÁSZ i.m. 25.

²⁰⁸ HOBE i.m. 69.

4.3. Az európai parlamenti választójog

Az európai parlamenti választójog alapján gyakorolják az uniós polgárok az aktív és a passzív választójogukat az európai parlamenti választások során.²⁰⁹ A választójog anyagi jogi alapjainak megfogalmazására született a 93/1091 EK irányelv, amit a tagállamok sikeresen átvettek.²¹⁰

Mivel sokszor feledésbe merül, hangsúlyozni szeretném, hogy az uniós polgárokat, a választásra jogosultság és a választhatóság szempontjából, lakóhelye szerinti tagállam európai parlamenti választásain ugyanolyan feltételek illetik meg, mint az adott tagállam állampolgárait.

Így szavazás napján, amennyiben valaki egy másik tagállamban tartózkodik, joga van a másik tagállam – a választópolgár állampolgárságától idegen – listájára szavazni.²¹¹ Azon uniós polgárok, akik egy másik tagállamban kívánnak élni a szavazati jogukkal egy rövid regisztrációs eljárás után a korábbi tagállam választási névjegyzékéből törlésre kerülnek, és az új lakóhely szerinti tagállam választási névjegyzékébe nyernek felvételt. A törvényi szabályozás értelmében nincs lehetőség arra, hogy valaki egy választáson több tagállamban is éljen a szavazati jogával.

Mivel Európai Unió Alapjogi Chartája²¹² mellett a Szerződés is külön rögzíti a választási alapelveket – ezzel elvi szinten biztosítva a Parlament demokratikus legitimitását²¹³ –, fontosnak tartom, egy a tagállami alkotmányokkal szembeni különbségre, a választójog egyenlőségének hiányára felhívni a figyelmet.

A csökkenő arányosság elvének uniós szinten való használata alapvetően kizárja a képviseleti egyenlőség elvét. Ugyanakkor Németországban egyre gyakrabban megjelennek tudományos vélemények, amelyek az egyenlő európai választójog bevezetését szorgalmazzák.²¹⁴ Ezek a vélemények abból indulnak ki, hogy a kettős legitimáció rendszerében megjelenő demokrácia deficit hatékony csökkentése csak a választói egyenlőség elvének szigorúbb figyelembevételével,²¹⁵ vagy az egységes választójog bevezetésével lehetséges.²¹⁶ Az utóbbi álláspontot képviselő Calliess szerint az „egyenlő választás

²⁰⁹Európai Unió Alapjogi Chartája, V. Cím 39. cikk.

²¹⁰CHRONOWSKI i.m. 149.

²¹¹Lásd bővebben: Magyar Alkotmány 70 § (4) bek.

²¹²Európai Unió Alapjogi Chartája, V. Cím 39. cikk (2) bek.

²¹³EUSz. 14. cikk (3) bek.

²¹⁴KÜHNHARDT i.m.3.; LASKOWSKI i.m. 178.;

²¹⁵HERZOG, Roman – GERKEN, Lüder: *Von roten Karten und stumpfen Schwertern. Eine Grundsatzkritik des EU-Verfassungsentwurfs*. Freiburg: CEP, 2007. 3.

²¹⁶KÜHNHARDT i.m. 3.; LASKOWSKI i.m. 178.

alapelvének effektív érvényesülésére annál nagyobb az igény, minél több kompetencia kerül át tagállami hatáskörből európai hatáskörbe”.²¹⁷

Mint a fentiekben utaltam már rá, az EP fejlődése nem minden esetben egyezik meg a nemzeti parlamentek kialakulásával, ezért nem kell, hogy a nemzeti tagállamok alkotmányos fejlődésének minden eleme az EU-ban is megvalósítandó vagy követendő legyen. Ugyanakkor az előző elméletek képviselői megfeledeznek arról, hogy a tagállamokban sem érvényesül minden esetben a képviseleti egyenlőség. A parlamentarizmus hazájának tekinthető Egyesült Királyságban Angliának (kb. 50 millió lakos) 529, míg a 2,9 millió lakóval rendelkező Walesnek csak 40 képviselői helye van az alsóházban.²¹⁸ Emellett megjegyzendő, hogy a német választási rendszer nem érvényesíti a dán kisebbséggel szemben az 5%-os választási küszöböt a schleswig-holsteini tartományi gyűlésben.²¹⁹

A képviseleti egyenlőség kérdéskörének szempontjából is érdekes a Német Szövetségi Alkotmánybíróság határozata a Lisszaboni Szerződésről.²²⁰ A bírák az ítéletben arra a meggyőződésre jutottak, hogy mivel az EU a tagállamok egyenlőségének elvén alapul, és az EU-t a nemzetközi jog alapján hozták létre, lehetséges a tagállami szinten mindig alkalmazott szervezeti kérdéseket érintő demokratikus alapelvektől való eltérés.²²¹ Mivel az egyik alkotmányos panaszban kifogásolták az európai parlamenti képviselők tagállamonkénti számarányának nem demokratikus elosztását, az Alkotmánybíróság a vizsgálat során arra következtetésre jutott, hogy az egyenlő választói jog a német jogrendnek nem különleges jellemzője. A Szerződés e tekintetben nem lehet ellentétes a német alaptörvény 38. cikkének (1) bekezdésében rögzített szavazáshoz való joggal.²²² Így a bírák arra az eredményre jutottak, hogy a választói jogegyenlőség tényleges alkalmazás az EUSz. 10. cikkének (1) bekezdésében foglalt képviseleti demokrácia elvébe ütközne, ha valamely kisebb lakosságszámú tagállam jóval kevesebb pl. csak egy képviselőt választhatna, mert ebben az esetben nem volna megfelelő módon képviseltetve az érintett tagállam nemzeti álláspontja.²²³

²¹⁷CALLIESS i.m. 494.

²¹⁸CLASSEN, Claus Dieter: *Legitime Stärkung des Bundestages oder verfassungsrechtliches Prokrustesbett?* JZ, 2009. 18. szám, 883.

²¹⁹Uo.

²²⁰BVerfG, 2 BvE 2/08 vom 30.6.2009.

²²¹BVerfG, 2 BvE 2/08 227. pont.

²²²Vö. GÄRDITZ Klaus Ferdinand – HILLGRUBER, Christian: *Volkssouveränität und Demokratie ernst genommen- Zum Lissabon-Urteil des BVerfG*, JZ, 2009, 18. szám 872-881., RÁCZ, Rita: *A Német Szövetségi Alkotmánybíróság határozata a Lisszaboni Szerződés német alaptörvénnyel való összeegyeztethetőségéről*, ET, 2009. 12. szám 35-51. HÖPNER, Martin – LEIBFRIED, Stephan – HÖRETH, Marcus: *Kampf um Souveränität? Eine Kontroverse zur europäischen Integration nach dem Lissabon-Urteil des Bundesverfassungsgerichts*, Politische Vierteljahresschrift, 2010, 6. szám, 324- 355.

²²³BVerfG, 2 BvE 2/08 284-285. pontjai.

A képviseleti egyenlőség elvének hiánya²²⁴ jól mutatja az EP Janus-arcú mivoltát. Amiből arra lehet következtetni, hogy az EP képviseleti szervként kettős szerepet tölt be, ahol az államok egyenlőssége, mint nemzetközi jogi alaptétel²²⁵ kerül szembe az egyenlő választás demokratikus elvével.²²⁶ Annak ellenére, hogy ezt az ellentétet nem lehet egykönnyen feloldani, a Szerződés magában rejt valamifajta fejlődési irányt. Amennyiben az uniós polgárok – az európai pártok segítségével – felismerik a Szerződésben megerősített EP fontos szerepét és ezt a választásokon ki is fejezik,²²⁷ aminek következtében egy választói tudatosság alakul ki, ami elsődlegesen nem a legitimáció növelésére, hanem a Szerződésben lefektetett célok (közvetlen képviselet, polgárok közötti egyenlőség) és az uniós polgár egyéni érdekére irányul, akkor elvárható, hogy a polgár saját maga kényszerítse ki az egyenlő választójogot.

Természetesen tisztában vagyok vele, hogy ez a fejlődés nem máról-holnapra fog megvalósulni és mivel a 2009-es európai parlamenti választásokon a 375 millió szavazásra jogosult uniós polgár közül csak 161 millió élt választási jogával,²²⁸ fontosnak tartanám az európai parlamenti választójog és az EP szerepének a nyilvánosság előtti jobb megismertetését, illetve az európai integráció elmélyítését.

5. Összegző megállapítások és következtetések

A Szerződés számos helyen módosította vagy éppen megújította a parlamentalizálódás elemzésének szempontjából fontos területeket. Schuman²²⁹ szerint „a demokratikus államot célkitűzései minősítik, és azok az eszközök, amelyekkel e célok megvalósítására törekszik.” Bár az EU-t az elemzésemben nem minősítettem államnak, az idézet tartalmát az Unió szempontjából is helyesnek vélem. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az EU-nak a demokrácia elmélyítése céljából egy jóval szűkebb játéktér áll rendelkezésre, mint a tagállamoknak. Sikeresnek lehet értékelni a demokrácia fogalmának meghatározását, ami a jövőben értelmezési tartományként, sőt jogi normák mércéjeként is szolgálhat. Ezen túlmenően a dolgozatomban rámutattam arra, hogy a demokrácia elvének szerepe jóval

²²⁴Azonos véleményen van: MOHAY (2011a) i.m. 91.

²²⁵Vö. VALKI, László: *A nemzetközi jog társadalmi természete*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989. 132.

²²⁶CALLIESS i.m. 493.

²²⁷Kérdéses, hogy mit tesz az a választó (Magyarország), aki egy olyan nem az állampolgárság szerinti tagállamban (Németország) vesz részt az EP-választáson, amelyik alulreprezentáltan van képviselve az EP-ben és így az ott leadott szavazatának kisebb a súlya az állampolgárság szerinti tagállaméhoz képest.

²²⁸KUKORELLI i.m. 11.

²²⁹SCHUMAN, Robert: *Európáért*. Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2004. 51.

nagyobb egy működési alapelnél, hiszen az különösen EP számára – parlamentalizálódás pilléreként – fejlődést elősegítő elv is. Fontos hangsúlyozni, hogy minél több kompetencia kerül át az EU-hoz, annál inkább szükséges, hogy az EP, mint az európai polgárok által közvetlenül választott testület, az európai szinten érvényes demokrácia követelményeinek megfeleljen. A Szerződést megelőző évek tapasztalata jól mutatta, hogy a demokrácia egyik vagy másik modelljének kizárólagos alkalmazása nem vezet eredményre, és a sikeres működés előfeltétele több modell (képviseleti és részvételi demokrácia) egymás melletti alkalmazása. Így az új jog előre lépést jelent az EU demokratizálódása szempontjából, mert az uniós polgárok hatalmi tényezővé válhatnak.

Összességében a parlamenti hatáskörök bővülése teszi a Parlamentet a reformfolyamatok nyertesévé, amivel párhuzamosan a testület felelőssége is nagyobb lett. A Szerződés kétségtelenül legnagyobb érdeme, hogy az EP-t egyenrangú társjogalkotói jogosítványokkal ruházta fel. Azáltal, hogy az EP, mint az egyetlen közvetlen demokrácia által legitimált uniós szerv, egyenrangú társjogalkotóvá válik, egyrészt nő a döntések demokratikus legitimitációja, másrészt pedig az eddigi intézményi egyensúlyt az EP javára billen el. A Szerződéssel erősödik a költségvetés demokratikus ellenőrzése mivel az EP a teljes költségvetésben együttdöntési joggal rendelkezik. Már a régi jog szerint is az együttdöntési eljárás vált a leggyakrabban alkalmazott jogalkotási eljárássá. Nem meglepő, hogy a Szerződés alapján ez az eljárás vált a jogalkotás szempontjából alapértelmezetté, amely rendes jogalkotási eljárás néven él tovább. Valószínűleg az EP – a Szerződés rendelkezéseit tágan értelmezve – igyekszik hatásköreit tovább bővíteni, és befolyással lenni az EU működésének minden részletkérdésére.

Az EP politikai ellenőrző szerepe tovább erősödik a Bizottság felett, emellett szerződési szinten is elfogadásra került, hogy legalább a Bizottság elnökének megválasztásánál tükröződnie kell az európai polgárok akaratának. Ugyanakkor könnyen belátható, hogy a változás ellenére az Európai Tanácsnak még mindig nem elhanyagolható szerepe van a Bizottság elnökének megválasztásában. Mivel utóbbi szerv, mind az EP választások eredményét, mind az EP-ben a jelölről történő szavazás eredményét köteles figyelembe venni, megállapíthatjuk, hogy az EP szerepe Európai Bizottság elnökének megválasztását illetően növekedett, ami egyben az EP választási funkciójának további fejlődését is jól mutatja. Ez azonban azt is jelenti, hogy a Parlament az új Elnök legitimálásában megfelelő részben vesz részt, ami egyben határozottabban aláhúzza demokratikus felelősséget is a testülettel szemben.

Kétségtelenül elmondható, hogy az európai parlamenti választások a „közös alapelvek” alapján történő megrendezésével, a parlament demokratikus legitimitációjának szintje jelentősen növekedett. Amire a választásokon való csökkenő részvétel negatív hatással van, ezért pillanatnyilag a modell alapját tartom a három elem közül a leggyengébbnek. Mivel erre, az ötévente megrendezésre kerülő eseményre épül mindaz, amit az EU parlamentalizálódása mindeddig elért, a poszt-lisszaboni időszakban szükségesnek tartanám ennek az elemnek a megerősítését, amely elsősorban az európai politikai pártok programjától és munkájától fog függeni.

A gazdasági válságnak köszönhetően a parlamentalizálódás nincs kedvező helyzetben, hiszen a további folyamatot két jelenség is komolyan veszélyezteti.²³⁰ Egyrészt az egyre nagyobb népszerűsége demokráciaellenes és az EU-t tagadó politikai pártoknak, másrészt a válságkezelésben tapasztalható növekvő szerepe a kormányközi intézményeknek (különösen az Európai Tanácsnak).²³¹ Amíg a szélsőséges politikai ideológiák a demokráciára – mint a parlamentalizálódás pillérére – hivatkozva a modell alapját kezdik ki, addig a kormányköziség – Calliess szavaival a „parlamenttelenítés”²³² – a modell magjának további kiteljesedését és fejlődését hátráltatja.

Ezért is tartom nagy hiányosságnak, hogy az európai integráció kapcsán a hazai politikai közéletben nem, vagy alig esik szó arról, hogy a jövőre nézve milyen EU-t képzelünk el. Erre szolgálhat akár alternatívaként a parlamentalizálódás is, hiszen az EP jövőbeni sorsa nemcsak a régi tagállamokra tartozó kérdés. Lengyelország,²³³ Csehország²³⁴ és Magyarország²³⁵ is rendelkezik parlamentáris hagyományokkal, amelyek ha nem is esnek egy sorba a francia vagy az angol mintával, de alapot jelenthetnek a hiteles jövőbeli európai politikához. Sőt ezen államok legfontosabb történelmi tanulsága lehet, hogy jobb egy parlamentjében erős EU-ban közreműködni, mint a kormányközi küzdelmekben a nagyobb tagállamok után kullogni.

Mindezek ellenére a parlamentalizálódás az EU-ban a Lisszaboni Szerződéssel nem tekinthető lezártnak. Hosszabb távon a folyamat folytatódni fog és a demokratikus legitimitáció mértékének mindig összhangban kell lennie az Európai Parlament hatásköreinek fejlődésével.

²³⁰Hasonló következtetésre jut Habermas is. Vö. HABERMAS, Jürgen: *Zur Verfassung Europas - Ein Essay*. Berlin: Suhrkamp, 2011, 8.

²³¹<http://www.bruxinfo.hu/cikk/20100218-van-rompuy-a-gorog-valsag-fo-nyertese.html> (Valamint nem szabad megfeledkezni a nagy tagállamok állam- és kormányfőinek szerepvállalásairól sem.)

²³²CALLIESS i.m. 491.

²³³Vö. TÁLAS, Péter: *Egy atlantista európai esete, avagy Lengyelország útja az Európai Unióba*. in KISS, J. László: *A huszonötök Európái*. Budapest: Osiris, 2005. 680-681.

²³⁴Vö. HAMBERGER, Judit: „Nem lehet mindent pénzre átszámolni” – Csehország útja az Európai Unióba. in KISS, J. László: *A huszonötök Európái*. Budapest: Osiris, 2005. 622-623.

²³⁵Vö. HERBER, Attila – MARTOS, Ida – MOSS, László – TISZA, László: *Történelem 5*. Budapest: Reáltanoda Alapítvány, 1999. 285-287.

6. Irodalomjegyzék

6.1. Szakirodalom

1. AMBOS, Kai – RACKOW, Peter: *Institutionelle Ordnung der Europäischen Union und Europäischen Gemeinschaft*. Jura, 2006. 7. szám, 505-511.
2. BOURGUIGNON-WITTKE – GRABITZ, E. – SCHMUCK, O. – STEPPAT, S. – WESSELS, W: *Five Years of the Directly Elected European Parliament: Performance and Prospects*. Journal of Common Market Studies, 1985, 24.szám, 39-59.
3. BRUNN, Gerhard: *Das Europäische Parlament auf dem Weg zur ersten Direktwahl 1979*. in KNIPPING, Franz – SCHÖNWALD, Matthias: *Aufbruch zum Europa der zweiten Generation. Die europäische Einigung 1969-1984*. Trier: Europäische und Internationale Studien 3, 2004. 47-72.
4. CALLIESS, Christian – RUFFERT, Matthias: *Verfassung der Europäischen Union. Kommentar der Grundlagenbestimmungen (Teil I)*. München: C.H. Beck, 2006.
5. CALLIESS, Christian: *Demokrácia az európai Állam- és Alkotmányszövetségben*. Jogtudományi Közlöny, 2007. 11. szám, 488-496.
6. CHRONOWSKI, Nóra: *„Integrálódó“ alkotmányjog*. Budapest- Pécs: Dialóg Campus, 2005.
7. CLASSEN, Claus Dieter: *Legitime Stärkung des Bundestages oder verfassungsrechtliches Prokrustesbett?* Juristische Zeitung, 2009. 18. szám, 881-889.
8. DEZSŐ, Márta – KUKORELLI, István: *Az Országgyűlés*. in KUKORELLI, István: *Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*, Budapest: Osiris, 2007. 337-386..
9. DEZSŐ, Márta: *A választási rendszer*. in KUKORELLI, István: *Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*, Budapest: Osiris, 2007. 203-236.
10. DICK, Leonard: *Európai Unió. Történet, szervezet, működés*. Budapest: Geomédia Szakkönyvek, 2002.
11. DRINÓCZI, Tímea: *Az adminisztratív terhek csökkentése az EU minőségi jogalkotásának harmadik stratégiai felülvizsgálata tükrében*. Európai Tükör, 2009. 10. szám, 38-50.
12. GÄRDITZ Klaus Ferdinand – HILLGRUBER, Christian: *Volkssouveränität und Demokratie ernst genommen- Zum Lissabon-Urteil des BVerfG*, Juristische Zeitung, 2009, 18. szám 872-881. o.,
13. GAZDAG, Ferenc: *Európai Integrációs intézmények*. Budapest: Osiris, 2002.
14. GURMAI, Zita – CSEH, Gabriella: *Éljünk kezdeményezési jogunkkal, de hogyan? Kérdések a formálódó európai polgári kezdeményezésről*. Európai Tükör, 2010. 6. szám 11-14.
15. HABERMAS, Jürgen: *Ach, Europa*. Frankfurt am Main: Edition Suhrkamp, 2008.

16. HABERMAS, Jürgen: *Zur Verfassung Europas - Ein Essay*. Berlin: Edition Suhrkamp, 2011, 8.
17. HAMBERGER, Judit: „Nem lehet mindent pénzre átszámolni” – Csehország útja az Európai Unióba. in KISS, J. László: *A huszonötök Európái*. Budapest: Osiris, 2005. 619-660.
18. HÄRTEL, Ines: *Handbuch Europäische Rechtssetzung*. Berlin: Springer; 2006.
19. HATJE, Armin – KINDT, Anne: *Der Vertrag von Lissabon- Europa endlich in guter Verfassung?* Neue Juristische Wochenschrift, 2008. 25. szám, 1761-1768. o.
20. HEGEWALD, Ulrike – SCHMITT, Lars: *Die Deutschen vor der Europawahl 2009*. Aus Politik und Zeitgeschichte, 2009. 23-24. szám, 10-17.
21. HERBER, Attila – MARTOS, Ida – MOSS, László – TISZA, László: *Történelem 5*. Budapest: Reáltanoda Alapítvány, 1999.
22. HERDEGEN, Matthias: *Europarecht*. München: C.H. Beck, 2010.
23. HERZOG, Roman – GERKEN, Lüder: *Von roten Karten und stumpfen Schwertern. Eine Grundsatzkritik des EU-Verfassungsentwurfs*. *Centrum für Europäische Politik. Die Welt*, 2007. 09.19.
24. HOBE, Stephan: *Europarecht*, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2010.
25. HOFFMANN, Tamás – LATTMAN, Tamás: *Az állam a nemzetközi jog területén*. in: KARDOS, Gábor – LATTMAN, Tamás: *Nemzetközi jog*. Budapest: ELTE Eötvös kiadó, 2010. 105-128.
26. HÖPNER, Martin – LEIBFRIED, Stephan – HÖRETH, Marcus: *Kampf um Souveränität? Eine Kontroverse zur europäischen Integration nach dem Lissabon-Urteil des Bundesverfassungsgerichts*, *Politische Vierteljahresschrift*, 2010, 6. szám, 324- 355.
27. HORVÁTH, Zoltán – ÓDOR Bálint: *Az Európai Unió szerződéses reformja - Az Unió Lisszabon után*. Budapest: HVG-ORAC, 2008.
28. HORVÁTH, Zoltán – ÓDOR Bálint: *Az Európai Unió szerződéses reformja Az Unió Lisszabon után*. Budapest: HVG-ORAC, 2010.
29. HORVÁTH, Zoltán – TAR, Gábor: *Az Európai Parlament*. Budapest: Magyar Országgyűlés, 2004.
30. HORVÁTH, Zoltán: *Az Európai Parlament politikaalakító szerepe, az Európai Unió döntéshozatalán belül elfoglalt helye az együttdöntései eljárás vizsgálata alapján*. Budapest: Doktori értekezés, 2002.
31. HORVÁTH, Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. Budapest: Magyar Országgyűlés, 2007.
32. HUMMER, Waldemar – OBWEXER, Walter: *Der Vertrag von Lissabon*. Baden-Baden: Nomos 2009.
33. HURRELMANN, Achim: *Demokratie in der Europäischen Union: Eine Bestandsaufnahme*. Aus Politik und Zeitgeschichte, 2008. 32. szám, 3-9.
34. JACQUÉ, Jean Paul: *Der Vertrag von Lissabon – neues Gleichgewicht oder institutionelles Sammelsurium*. *Integratio*, 2010. 2. szám 103-116.

35. JESSE Eckhard: *Wahlsystem und Wahlrecht*, in GABRIEL Oscar W./KROPP Sabine: *Die EU-Staaten in Vergleich, Strukturen, Prozesse, Politikinhalt*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008. 299-322.
36. JUHÁSZ-TÓTH, Angéla: „Felelőtlen” európai intézmények? *Jogtudományi Közlöny*, 2009. 2. szám, 80-86.
37. KAISER, JOSEPH: *Bewahrung und Veränderung demokratischer und rechtsstaatlicher Verfassungsstruktur in den internationalen Gemeinschaften*. VVDStRL 23 (1966),
38. KAJTÁR, Gábor: *Az Európai Parlament*. in: KENDE, Tamás – SZÚCS, Tamás – JENEY, Petra: *Európai közjog és politika*. Budapest: Complex Kiadó, 2007. 537-618
39. KENDE, Tamás: *Az Európai Parlament*. in: KENDE, Tamás – SZÚCS, Tamás: *Európai közjog és politika*, Budapest: Osiris, 2005. 337-391.
40. KENDE, Tamás: *Kissinger és Európa nyomora, Képviselési és külpolitikai kérdések az európai integrációban a Lisszaboni Szerződés nyomán*. *Európa Jog*, 2011. 5. szám, 3-10.
41. KENDE, Tamás – VALKI, László: *Az Európai Unió fontosabb intézményei*. *Európai Tükör*, 1996. 1. szám, 64-78.
42. KILÉNYI, Géza (a): *Az Országgyűlés*. in: KILÉNYI, Géza – HAJAS, Barnabás: *Fejezetek az alkotmányjog köréből- magyar államszervezet*, Budapest: Szent István Társulat, 2008. 9-41.
43. KILÉNYI, Géza (b): *Összehasonlító alkotmányjog, Az államszervezet*. Budapest: Rejtjel, 2008.
44. KLUTH, Winfried: *Die demokratische Legitimation der Europäischen Union*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995.
45. KOMANOVICS, Adrienne: *A nyilvánosság követelménye az Európai Unióban I*. *Európai Tükör*, 2007. 12. szám, 41-55.
46. KÖNIG, Doris: *Vorbereitung der Europäischen Union auf die Zukunft?- Notwendige Änderungen des Primärrechts nach der Nicht- Ratifizierung des Vertrags über eine Verfassung für Europa*. *Europäisches Recht*, 2009. Beiheft 2, 7- 45.
47. KÖRÖSÉNYI, András: *A magyar politikai rendszer*, Budapest: Osiris, 1998.
48. KÜHNHARDT, Ludger: *Die Zweite Begründung der europäischen Integration*. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 2010. 18.szám, 3-8.
49. KUKORELLI, István: *Merrefelé, Európa?* *Európai Tükör*, 2009. 7-8. szám 10-14.
50. LÁNCOS, Petra: *Európa népe vagy népek Európája? Demos-vita az európai demokrácia tükrében*. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2005. 1. szám, 174-181.
51. LASKOWSKI, Silke: *Demokratisierung des Umweltrechts*. *Zeitschrift für Umweltrecht*, 2010. 4. szám, 171-180. o.
52. LOSONCZI, Livia: *Polgárok Európája*, *Európai Tükör*, 2009, 11. szám, 36-40.
53. MARCHETTI, Andreas – DEMESMAY, Claire: *Der Vertrag von Lissabon*. Baden-Baden: Nomos, 2010.

54. MITTAG Jürgen (a): *Europäische Parteien im Wandel*. Aus Politik und Zeitgeschichte, 2009. 23-24. szám, 42-46.
55. MITTAG Jürgen – HÜLSKEN Claudia (b): *Von Sekundärwahlen zu europäisierten Wahlen? 30 Jahre Direktwahlen zum Europäischen Parlament*. Integration, 2009. 2. szám, 105-122.
56. MOHAY, Ágoston (a): *10. cikk*. in OSZTOVITS, András: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1*. Budapest: Complex, 2011. 86-100.
57. MOHAY, Ágoston (b): *14. cikk*. in OSZTOVITS, András: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1*. Budapest: Complex, 2011. 133-194.
58. MOHAY, Ágoston: *A Matthews-ügy utóélete*. Jogtudományi Közlöny, 2008. 10. szám 489-496.
59. MOHAY, Ágoston: *Az Európai Parlament az Alkotmány szerződés jövőjéről*. Európai Tükör, 2006. 7-8. szám, 3-15.
60. MOHAY, Ágoston: *Az Európai Parlament költségvetési hatásköre*. Európai Jog, 2007. 6. szám 3-9.
61. MOHAY, Ágoston: *Az Európai Parlament működési helyeinek kérdése az Európai Bíróság esetjogának tükrében*. Európai Jog, 2009. 5. szám 3-15.
62. NÁSZ, Adrienn: *Az Európai Parlament Lisszabon után*. Európai Tükör, 2010. 6. szám 15-26.
63. NEUNREITHER, Karlheinz: *Bemerkungen zum gegenwärtigen Leitbild des Europäischen Parlaments*, Zeitschrift für Parlamentsfragen, 1971, 3. szám, 321-330.
64. NIEDERMAYER, Oskar: *Das Europäische Parlament in der öffentlichen Meinung- bekannt aber wenig relevant.*, Integration, 2009. 3. szám, 231-245.
65. PETERS, Anne: *Elemente einer Theorie der Verfassung Europas*, Berlin: Duncker & Humblot, 2001.
66. PFETSCH, Barbara – HEFT, Annett: *Europäische Öffentlichkeit – Entwicklung transnationaler Medien – kommunikation*. Aus Politik und Zeitgeschichte, 2009. 23-24. szám, 36-41.
67. POKOL, Béla: *Politikaelmélet*. Budapest: Századvég Kiadó, 2006.
68. RÁCZ, Rita: *A Német Szövetségi Alkotmánybíróság határozata a Lisszaboni Szerződés német alaptörvénnyel való összeegyeztethetőségéről*, Európai Tükör, 2009. 12. szám 35-51. o.,
69. REIF Karlheinz – SCHIDT Hermann: *Nine Second-Order National Elections – A conceptual Framework for the Analysis of European Election Results*. European Journal of Political Research, 1980. 1. szám, 3-45.o
70. SCHEFFLER, Hans-Hermann: *Die Pflicht zur Begründung von Massnahmen nach den europäischen Gemeinschaftsverträgen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1974.
71. SCHMIDT, Helmut: *Außer Dienst*, München: Siedler, 2008.

72. SCHOLL, Bruno: *Wie tragfähig ist die neue institutionelle Architektur der Eu? Der Verfassungsentwurf des Konvents im Spiegel nationalstaatlicher Präferenzen.* Intergration, 2003. 3. szám, 204-217.
73. SCHUMAN, Robert: *Európáért.* Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2004.
74. SCHWARZE, Jürgen: *Der Verfassungsentwurf des Europäischen Konvents.* Baden-Baden: Nomos, 2004.
75. SHIRVANI, Foroud: *Rezesionen: Stephan Dreischer, Das Europäische Parlament und seine Funktionen,* Europäisches Recht, 2008. 4. szám 603-604.
76. SONNEVEND, Pál – JENEY, Petra – KARDOS, Gábor – KENDE, Tamás – LATTMANN, Tamás: *A közösségi jogrend.* in: KENDE, Tamás – SZÚCS, Tamás: *Európai közjog és politika,* Budapest: Osiris, 2005. 477-603.
77. STRATENSCHULTE Eckart D.: *Nur wer jetzt sät, kann 2014 ernten- einige Vorschläge als Antwort auf die Beteiligung an den Europawahlen.* Integration, 2009. 3. szám, 301-307.
78. STREINZ, Rudolf – OHLER, Christoph – HERRMANN, Christoph: *Der Vertrag von Lissabon zur Reform der EU, Einführung mit Synopse.* München: C.H. Beck, 2010.
79. SZALAYNÉ, Sándor Erzsébet: *Az Európai Unió közjogi alapjai. I. kötet.* Budapest- Pécs: Dialóg Campus, 2003.
80. SZÚCS, Tamás – KENDE, Tamás – DUNAY, Pál – NAGY, Boldizsár – KARDOS, Gábor – JENEY, Petra: *Az Európai Unió felépítése és működése.* in: KENDE, Tamás – SZÚCS, Tamás: *Európai közjog és politika,* Budapest: Osiris, 2005. 153-203.
81. TÁLAS, Péter: *Egy atlantista européer esete, avagy Lengyelország útja az Európai Unióba.* in: KISS, J. László: *A huszonötök Európai.* Budapest: Osiris, 2005. 678-711.
82. TERHECHTE, Jörg Philipp: *Der Vertrag von Lissabon: Grundlegende Verfassungsurkunde der europäischen Rechtsgemeinschaft oder technischer Änderungsvertrag?* Europäisches Recht, 2008, 2. szám, 143-189.
83. VALKI, László: *A nemzetközi jog társadalmi természete.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989.
84. VARGA, Csaba: *Kultúra és kultúrák az Európai Unióban.* Jogtudományi Közlöny, 2009. 3. szám, 93-100.
85. VERHOFSTADT Guy: *Die Vereinigten Staaten von Europa,* Eupen (B): Grenz-Echo, 2006.
86. VON BOGDANDY Armin: *Europäisches Verfassungsrecht, theoretische und dogmatische Grundzüge.* Berlin: Springer, 2009.
87. WEBER, Albrecht (a): *Europäischer Verfassungsvertrag und partizipative Demokratie,* in: IPSEN, Jörn – STÜER Bernhard: *Europa im Wandel, Festschrift für Hans-Werner Rengeling,* Köln: Carl Heymanns Verlag, 2008. 661-672.
88. WEBER, Albrecht (b): *Vom Verfassungsvertrag zum Vertrag von Lissabon.* Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht, 2008. 1. szám, 7-14.

89. WEBER, Albrecht: *Zur künftigen Verfassung der Europäische Gemeinschaft*, Juristen Zeitung, 1993. 7. szám, 325-330.
90. WÜST, Andreas M. – TAUSENDPFUND, Markus: *30 Jahre Europawahlen*. Aus Politik und Zeitgeschichte, 2009. 23-24. szám, 3-9.

6.2. Egyéb irodalom

91. A Lamassoure-Severin-jelentés (A6-0351/2007)
92. *Brüssel plant Bürgerinitiativen*, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2010.04.01. 77. szám, 4.
93. DUFF, Andrew (előadó): Európai Parlament, Alkotmányügyi Bizottság: *Munkadokumentum az európai parlamenti választásokról*. DT\703649HU.doc.
94. *Gelenkte Demokratie*, Financial Times Deutschland, 2010.04.01. 64. szám, 13.
95. HABERMAS, Jürgen: *Wir brauchen Europa!* DIE ZEIT, 2010.05.20. 21.szám, 47.
96. Munkadokumentum a Lisszaboni Szerződés éves költségvetési eljárásra gyakorolt hatásáról (DT\804312HU.doc), Költségvetési Bizottság, 2010/02/09
97. PÖTTERING, Hans-Gerd: *Der Präsident hat selbstverständlich Stimmrecht*, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2007. 10. 22. 245. szám, 12.

6.3. Jogszabályok jegyzéke

98. 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya
99. 2003. évi CXIII. törvény Európai Parlament tagjainak választásáról
100. Az Európai Közösséget létrehozó szerződés. HL C 340. szám 1997. 11. 10.
101. Az Európai Parlament Eljárási Szabályzata. 7. parlamenti ciklus, 2010. július.
102. Az Európai Parlament képviselőinek közvetlen és általános választójog alapján történő választásokról szóló okmány módosításáról szóló 2002. június 25-i és szeptember 23-i tanácsi határozat, HL L 283., 2002.10.21.
103. Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 83. szám, 2010. 03. 30.
104. Európai Unió Alapjogi Chartája. HL C 83. szám, 2010. 03. 30.
105. Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról. HL C 306. szám, 2007. 12. 17.
106. Párizsi Szerződés az Európai Szén- és Acélközösség létrehozásáról.
107. Szerződés Európai Unióról. HL C 325. szám 2002. 12. 24.

6.4. Alkotmánybírósági határozatok jegyzéke

108. BVerfG, 2 BvE 2/08 vom 30.6.2009
109. 143/2010. (VII. 14.) AB határozat

6.5. Weboldalak

110. ABROMEIT, Heidrun: Institutionelle Herausforderungen einer Demokratisierung der EU, <http://www.uni-leipzig.de/~roose/ak/tagung/abromeit.pdf> (2010-11-03)
111. Az EU története. *Új parlament születik:* europarl tv <http://www.europarl.europa.eu/yourParliament.aspx?action=viewVideo&packageId=4c6d5540-dd2d-4423-aa5e-9e9aea91ccb8> (2010-07-13)
112. BAGEHOT, Walter: *A The English Constitution*, elérhető a világhálón: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bagehot/constitution.pdf> (2010-09-11)
113. *Bizalmatlansági indítvány*, Európai Parlamenti Szemle, <http://www.corvinuembassy.com/ep/?page=7&corvina=7&content=48&level=3> (2010-09-20)
114. Európai Parlament, *Új jogalkotási ciklus, új Bizottság* <http://www.europarl.europa.eu/hearings/default.htm;jsessionid=D86FE5685478D3B27369A532331402E2?language=HU&timeline=1> (2010-09-12)
115. Európai parlamenti meghallgatások, *A biztosjelöltek kérdéssorra adott válaszai.* BUTTIGLIONE, Rocco: http://www.europarl.europa.eu/hearings/commission/2004_comm/pdf/speca_buttiglione_hu.pdf (2010-09-19)
116. European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies: <http://www.piredeu.eu> (2010-07-20)
117. GROTTE, Matthias: *Wir brauchen ein einheitliches Wahlsystem für Europawahlen!* <http://www.groote.eu/aktuell/nachrichten/2010/122160.php?y=&m=&tid=&page=1> (2010-07-21)
118. LEUSCHNER, Udo: *Eine Hand wäscht die andere.* <http://www.udoleuschner.de/liberalismus/fdp47.htm> (2010-09-20)
119. MALE, Eva: *Steuer: SPÖ und SPD planen EU-Bürgerbegehren*, die Presse.com, <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/566045/SPOe-und-SPD-planen-EUBuergerbegehren?parentid=1023544&showMask=1> (2010-09-15)
120. NÁSZ Adrienn: *Az EP csak az „éles szeműek” számára látható*, Euroactiv, <http://www.euroactiv.hu/europai-parlament/interju/nasz-adrienn-az-ep-csak-az-eles-szemek-szamaralathato-001701> (2010-09-23)
121. TAKÁCS, Vera: *Rumiana Jeleva kiszállt a versenyből*, Európai Parlamenti Szemle, 2010. január. 20., <http://www.corvinuembassy.com/ep/index.php?page=1&article=1&show=458> (2010-09-19)

122. Van Rompuy a görög válság fő nyertese?
<http://www.bruxinfo.hu/cikk/20100218-van-rompuy-a-gorog-valsag-fo-nyertese.html> (2010-09-20)